ספורנו על ויקרא

ספורנו על התורה

geulaquiz.com

פרק א

א וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. תָּמִיד מִתּוֹךְ הֶעָנָן, כְּעִנְיָן בְּהַר סִינַי כְּאָמְרוֹ "וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן" (שמות כד:טז), כִּי לֹא יִכָּנֵס שָׁם לְעוֹלָם בְּלִי רְשׁוּת.

מֵאֹהֶל מוֹעֵד. שֶׁלֹּא נִכְנַס אָז מֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּעוֹד הַכָּבוֹד שָׁם, וְזֶה הָיָה בַּיּוֹם שֶׁכִּלָּה מֹשֶׁה אֶת הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאָז יָרַד הַכָּבוֹד לְקַדֵּשׁ אֶת הַמָּקוֹם וּמְשָׁרְתָיו, כַּאֲמָרוֹ "וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי, וְקִדַּשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו" (שמות כט:מג-מד). וְכֵן עָשָׂה בְּמִקְדַּשׁ שְׁלֹמֹה, כְּאָמְרוֹ "וְלֹא יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי מָלֵא כְבוֹד ה׳ אֶת בֵּית ה׳" (מלכים א ח:יא), וּבָזֶה קִדֵּשׁ אֶת הַמָּקוֹם, כְּאָמְרוֹ "הִקְדַּשְׁתִּי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתָ" (מלכים א ט:ג). אֲבָל מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן וָאֵילָךְ נִכְנַס מֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת, וְהָיָה אֵלָיו הַדִּבּוּר מֵעַל הַכַּפֹּרֶת, כְּאָמְרוֹ "וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת" (במדבר ז:פט).

ב אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם. כִּי יַקְרִיב מֵעַצְמְכֶם בְּוִדּוּי דְּבָרִים וְהַכְנָעָה, עַל דֶּרֶךְ "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ" (הושע יד:ג), וּכְאָמְרוֹ "זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה" (תהלים נא:יט), כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים הַמַּקְרִיבִים בִּלְתִּי הַכְנָעָה קוֹדֶמֶת. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "מִכֶּם וְלֹא כֻלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר".

מִן הַבְּהֵמָה. אִם יַקְרִיב בְּהֵמָה לֹא יִהְיֶה רַק מִמִּין בָּקָר אוֹ צֹאן וְלֹא שׁוּם מִין חַיָּה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בִּכְלַל בְּהֵמָה, כְּאָמְרוֹ "זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ וְגוֹ׳ אַיָּל וּצְבִי וְגוֹ׳" (דברים יד:ד-ה). וְהַמְּכֻוָּן בְּאֵלֶּה הַפָּרָשִׁיּוֹת הוּא לְפָרֵשׁ מִינֵי מְבִיאֵי הַקָּרְבָּן וּמִינֵי הַנִּקְרָבִים וּמִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְסִבּוֹת הַהַקְרָבָה. וּפֵרֵשׁ שֶׁקָּרְבְּנוֹת נְדָבָה מְקַבְּלִים אוֹתָם מִכָּל אָדָם אֲפִלּוּ מִן הַגּוֹיִם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר אַחַר כָּךְ בְּאָמְרוֹ "וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם" (ויקרא כב:כה), וְהִנֵּה מְשֻׁמָּדִים גְּרוּעִים מִן הַגּוֹיִם, בִּפְרָט מְשֻׁמָּדִים לַעֲבוֹדָה זָרָה וּלְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. וּפֵרֵשׁ שֶׁמִּינֵי הַנִּקְרָבִים הֵם בָּקָר וָצֹאן בִּבְהֵמָה, וְתוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה בְּעוֹפוֹת, וְסֹלֶת וְשֶׁמֶן וּלְבוֹנָה. וּפֵרֵשׁ שֶׁמִּינֵי הַקָּרְבָּן מֵהֶם עוֹלָה שְׁלָמִים וּמִנְחָה, הַבָּאִים לִפְעָמִים נְדָבָה, וּמֵהֶם חַטָּאת וְאָשָׁם שֶׁאֵינָם בָּאִים אֶלָּא חוֹבָה. וּמִזֶּה הִתְבָּאֵר עִנְיַן קַיִן בְּאָמְרוֹ "וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה" (בראשית ד:ה), כִּי הָיָה הוּא מִכַּת הַמִּינִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִים מֵהֶם קָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁהוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ, וְשֶׁהָיְתָה מִנְחָתוֹ מִמִּין בִּלְתִּי רָאוּי לְהַקְרָבָה. וְכֵן בְּנֹחַ בְּאָמְרוֹ "וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ" (בראשית ח:כא), אָמַר שֶׁקִּבֵּל אוֹתוֹ הַחֵלֶק מִקָּרְבְּנוֹתָיו שֶׁהָיָה רָאוּי לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, בִּהְיוֹתוֹ מִן הַמִּין הָרָאוּי לְהַקְרָבָה, אֲבָל לֹא קִבֵּל כָּל קָרְבָּנוֹ שֶׁהָיָה מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִכָּל הָעוֹף הַטָּהוֹר. וְיוּבַן גַּם כֵּן מַה שֶּׁרָצָה בְּאָמְרוֹ "זֶבַח וּמִנְחָה לֹא חָפַצְתָּ אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִּי" (תהלים מ:ז) וּבְאָמְרוֹ "לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם" (ישעיהו א:יא) וְכָאֵלֶּה רַבִּים בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ. כִּי אָמְנָם רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה הַמֵּבִיא הַקָּרְבָּן אָדָם כָּשֵׁר לְהָבִיא, בּוֹחֵר בַּמִּין הָרָאוּי לְקָרְבָּן, הַנָּאוֹת לְהַשִּׂיג הַתַּכְלִית אֲשֶׁר בְּסִבָּתוֹ בָּא לְהַקְרִיב, וְיִסְמֹךְ אֶת יָדוֹ עַל קָרְבָּנוֹ כְּמִתְנַפֵּל וּמִתְפַּלֵּל שֶׁיִּהְיֶה עֲוֹנוֹ עַל רֹאשׁ הַקָּרְבָּן, כְּעִנְיַן בִּשְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וּבָזֶה יוֹצִיא לְאֵיזֶה פֹּעַל שֶׁל הַכְנָעָה אֶת מַחֲשֶׁבֶת הַתְּשׁוּבָה אֲשֶׁר בְּלִבּוֹ וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו. וּבִהְיוֹת מִינֵי הַחֵטְא קְצָתָם בְּמַחֲשֶׁבֶת הַלֵּב בִּלְבָד וּקְצָתָם גַּם בְּמַעֲשֶׂה, הִנֵּה לְכַפָּרַת הִרְהוּר הַלֵּב יָאוּת אוֹתוֹ הַחֵלֶק אֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ, וְהֵם הָעוֹלָה וְאֵימוּרֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְאַזְכָּרַת הַמְּנָחוֹת. וּלְכַפָּרַת הַמַּעֲשֶׂה יָאוּתוּ חֶלְקֵי הַקָּרְבָּן הַנִּתָּן לַכֹּהֲנִים, וְזֶה שֶׁתְּמוּרַת אֵיבְרֵי הַחוֹטֵא שֶׁהִתְעַסְּקוּ בִּפְעוּלַּת הָרַע יִנָּתֵן חֵלֶק אֵיבְרֵי הַקָּרְבָּן לְעוֹבְדֵי הָאֵל הַמִּתְעַסְּקִים בַּעֲבוֹדָתוֹ, כְּאָמְרוֹ "וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם" (ויקרא י:יז), וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים. וּבִהְיוֹת הַפֹּעַל הָרַע הָרָאוּי לְהִתְכַּפֵּר בְּקָרְבָּן קְצָתוֹ עִם כֹּבֶד עָוֹן כְּמוֹ חַיָּבֵי כְּרִיתוּת וּקְצָתוֹ קַל מִזֶּה אֲבָל עִם אֵיזֶה חִלּוּל בַּקֹּדֶשׁ, הִנֵּה לַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן יָאוּת הַחַטָּאת, לְחַטֵּא אֶת הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּטְמְאָה בְּחִיּוּב כָּרֵת כְּאָמְרוֹ "וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא" (ויקרא ז:כ), וְלַחֵלֶק הַשֵּׁנִי יָאוּת הָאָשָׁם לְהַעֲבִיר חִלּוּל אֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ, וְזֶה בְּהַכְנָעַת הַקָּרְבָּן עִם הַתְּשׁוּבָה, וְתוֹרָה אַחַת לָהֶם. אָמְנָם קָרְבַּן הַשְּׁלָמִים הוּא כְּמִשְׁתַּתֵּף הַבְּעָלִים עִם מְשָׁרְתֵי הָאֵל לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד. וּבִהְיוֹת הַחוֹטְאִים עַל מַדְרֵגוֹת מִתְחַלְּפוֹת, מֵהֶם מוּכָנִים לְהִכָּשֵׁל בְּחֵטְא וּמֵהֶם רְחוֹקִים מִזֶּה וְיִקְרֶה בָּהֶם עַל הַמְּעַט, הָיָה הַדִּבּוּר בָּהֶם עַל אוֹפַנִּים מִתְחַלְּפִים וְקָרְבְּנוֹתֵיהֶם מִתְחַלְּפִין, וְלָכֵן עַל הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחוֹק שֶׁיִּכָּשֵׁל בְּחֵטְא, אָמַר.

פרק ד

ג אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תִקְרֶה לוֹ שִׁגְגַת חַטָּאת זוּלָתִי מִמּוֹקְשֵׁי עָם, כְּאָמְרָם (ברכות לד:) הַמִּתְפַּלֵּל וְטָעָה סִימָן רַע לוֹ, וְאִם שְׁלִיחַ צִבּוּר הוּא, סִימָן רַע לְשׁוֹלְחָיו. וְקָרְבָּנוֹ נִשְׂרָף וְאֵין לַכֹּהֵן שׁוּם חֵלֶק בּוֹ, וּלְכֵן לֹא כָתַב בּוֹ "וְאָשֵׁם" כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּכָל שְׁאָר הַחוֹטְאִים, כִּי אָמְנָם בְּאָמְרוֹ "וְאָשֵׁם" יוֹרֶה אַזְהָרָה עַל הַתְּשׁוּבָה, וְזֶה לֹא יִפּוֹל עַל הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ, כִּי לֹא מִלִּבּוֹ הָיָה הַחֵטְא כְּלָל, אֲבָל קָרָה לוֹ לְאַשְׁמַת הָעָם. וּבְשִׁגְגַת סַנְהֶדְרִין שֶׁהוּא גַּם כֵּן רָחוֹק אָמַר.

יג יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל. שֶׁעִם הֱיוֹתָם עֵינֵי הַקָּהָל, הָרְאוּיִם לִרְאוֹת בְּעַד אֲחֵרִים, לֹא הֵיטִיבוּ לִרְאוֹת לְעַצְמָם, וְגַם כֵּן עֲלֵיהֶם אָמַר.

כא **חַטַּאת הַקָּהָל הוּא.** כִּי לֹא יִקָּרֶה זֶה בִּלְתִּי עַוֹן הַדּוֹר גַּם כֵּן. אָמְנָם כָּתַב בָּהֶם "וְאָשְׁמוּ" לְהַזְהִירָם עַל הַתְּשׁוּבָה קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיבוּ, וְחַטָּאתָם גַּם כֵּן נִשְׂרֶפֶת, וּלְכֹבֶד עֲוֹן שְׁנֵיהֶם הוּבָא דָּמָם אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה.

כב וְעַל עֲוֹן הַנָּשִׂיא אָמַר **אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא.** כִּי אָמְנָם זֶה דָּבָר מָצוּי שֶׁיֶּחֱטָא, כְּאָמְרוֹ "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט" (דברים לב:טו), וְאָמַר בּוֹ "וְאָשֵׁם", שֶׁמַּעֲצָמוֹ יַכִּיר עֲוֹנוֹ.

כג **אוֹ הוֹדַע אֵלָיו.** עַל יְדֵי אֲחֵרִים. וְהַחוֹלֶ"ם בְּמִלַּת הוֹדַע הוּא בּוֹ תְּמוּרַת הַשּׁוּרֶ"ק.

כד וְאָמַר עַל עַם הָאָרֶץ **וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ.** כִּי זֶה אֶפְשָׁרִי קָרוֹב שֶׁאֶחָד מֵעַם הָאָרֶץ יֶחֱטָא, וּבָזֶה וּבְעִנְיַן חֵטְא הַנָּשִׂיא אָמַר "וְאָשֵׁם", שֶׁהִיא אַזְהָרָה עַל תְּשׁוּבָה קוֹדֶמֶת לַקָּרְבָּן, וּבִשְׁנֵיהֶם וּבְכָל הָאֲשָׁמוֹת נָתַן חֵלֶק לַכֹּהֲנִים, כִּי אֲכִילַת הַכֹּהֲנִים תּוֹעִיל בָּהֶם לְכַפָּרַת הַחוֹטְאִים.

פרק ה

יז **וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ.** כְּבָר קִבֵּל זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פרק יום הכפורים) שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּאָשָׁם תָּלוּי, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם חָטָא וְאִם לָאו. וְעַל זֶה אָמַר וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ כְּפִי הֶרְאוּי לוֹ, אִם חָטָא בְּשׁוֹגֵג, אוֹ לֹא נַפָּל בְּחֵטְא אֲבָל הָיָה עֲוֹנוֹ שֶׁלֹּא נִזְהַר עַד שֶׁנָּפַל בְּסָפֵק, וּכְפִי עֲוֹנוֹ יִשָּׂא הָעֹנֶשׁ.

יט **אָשָׁם הוּא.** אַף עַל פִּי שֶׁלְּפָעָמִים יוּבָא זֶה הַקָּרְבָּן וְהוּא לֹא נִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ הַחֵטְא, לֹא יַחְשׁוֹב הַחוֹשֵׁב שֶׁמַּכְנִיס בָּזֶה חוּלִין לָעֲזָרָה, כִּי אָמְנָם הוּא קָרֵב אָשָׁם עַל כָּל פָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְשַׁל בְּאוֹתוֹ הַחֵטְא שֶׁנָּפַל בּוֹ הַסָּפֵק, וְהַטַּעַם הוּא כִּי **אָשׁוֹם אָשֵׁם לַה'**, כְּשֶׁלֹּא נִזְהַר בַּדָּבָר עַד שֶׁנָּפַל בְּסָפֵק.

כג **וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא.** שֶׁאֵין הַקָּרְבָּן מְכַפֵּר אֶלָּא אִם כֵּן פִּיֵּס אֶת הַנִּזָּק קֹדֶם הֲבָאַת הַקָּרְבָּן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) "הֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵבִיא גְּזֵלוֹ, לֹא יָצָא".

פרק ו

ב **צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת תּוֹרַת הָעוֹלָה.** אַחַר שֶׁהִגִּיד מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּנוֹת, אָמַר הַתּוֹרָה הָרְאוּיָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, אֲשֶׁר בָּהּ רָמַז חֵלֶק עִיּוּנִי בָּהֶם. וְאֵין סָפֵק כִּי יֵשׁ הֶבְדֵּל רַב בֵּין בְּנֵי אֵל חַי בִּפְעוּלּוֹתֵיהֶם וְכַוָּנוֹתֵיהֶם, דּוֹמֶה לְהֶבְדֵּל אֲשֶׁר בֵּין מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת. וְהִזְכִּיר בָּעוֹלָה שֶׁכֻּלָּהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, אָמְנָם קְצָתָהּ עוֹלָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ, וְאָמַר שֶׁהִיא הָעוֹלָה בֶּאֱמֶת. וְחֵלֶק מִמֶּנָּה אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וְהוּא הַדֶּשֶׁן, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְצָת לַחְלוּחִית, בְּאֹפֶן שֶׁהָאֵשׁ בּוֹעֶרֶת בּוֹ עִם אוֹתוֹ הַחֵלֶק הָעוֹלֶה בֶּאֱמֶת, כְּאָמְרוֹ **הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה.** וְקְצָת מִמֶּנָּה וְהוּא הַדֶּשֶׁן הַגָּמוּר, יוֹצִיאוּהוּ אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בִּבְגָדִים פְּחוּתִים, מִכָּל מָקוֹם יִהְיֶה מוֹצָאוֹ אֶל מָקוֹם טָהוֹר.

ז וְהִזְכִּיר תּוֹרָה בַּמִּנְחָה, וְאָמַר שֶׁצַּיְּשׁוּ כֻלָּהּ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ, כִּי לָאֵל יִתְבָּרַךְ בִּלְבַד הֵבִיא הַמַּקְרִיב אֶת כָּל קָרְבָּנוֹ, וְכֹהֲנִים מְשֻׁלְחָן גְּבוֹהַּ קָא זָכוּ. וְשֶׁחֵלֶק מוּעָט מִכֻּלָּהּ הוּא הַנִּבְחָר לְרֵיחַ נִיחוֹחַ, וְשֶׁחֵלֶק הַכֹּהֲנִים גַּם הוּא מְכֻפָּר, וְנִשְׁמָר מֵחֲמוּץ כְּמוֹ חֵלֶק גָּבוֹהַּ. וְשֶׁמִּנְחַת הַכֹּהֵן כֻּלָּהּ לְגָבוֹהַּ, לֹא חֵלֶק מוּעָט מִמֶּנָּה בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמִנְחַת הֶהָמוֹן.

יח וְהִזְכִּיר תּוֹרָה **בְּחַטָּאת**, וְאָמַר שֶׁאוֹתוֹ הַחַטָּאת אֲשֶׁר לְכֹבֶד עִנְיָנוֹ לֹא יְכַפֵּר זוּלָתִי בְּהַכְנֵס דָּמוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה, לֹא תִּהְיֶה בּוֹ כַּפָּרָה בַּאֲכִילַת כֹּהֲנִים כִּשְׁאָר חַטָּאוֹת, אֲבָל תִּהְיֶה בִּשְׂרָפָתוֹ.

פרק ז

ז וְשֶׁהָ**אָשָׁם**, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַל חֵטְא מְחַיְּבֵי כָּרֵתוֹת כְּמוֹ הַחַטָּאת, הִנֵּה לִהְיוֹת חֶטְאוֹ מְעִילָה בְּקֹדֶשׁ **תּוֹרָה אַחַת לָהֶם.**

יא וְאָמַר **וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים.** וְהוֹדִיעַ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַשְּׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ חִלּוּק בֵּינֵיהֶם, שֶׁאִם הֵם עַל אוֹדוֹת הוֹדָאָה, יִהְיֶה עִמָּהֶם לֶחֶת בְּתוֹכוֹ מִין חָמֵץ. כִּי אָמְנָם סִבַּת הַסַּכָּנָה אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַהוֹדָאָה הוּא שְׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה, מִכָּל מָקוֹם מִינֵי הַמַּצּוֹת רַבּוֹת עָלָיו, וּבְרִבּוּת הַלֶּחֶם יִתְפַּרְסֵם הַנֵּס לְאוֹכְלִים רַבִּים, וְכֻלָּם נֶאֱכָלִים בִּזְמַן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁהֵם לְיוֹם וָלַיְלָה.

טו אֲבָל כְּשֶׁהֵם שְׁלָמִים פְּשׁוּטִים שֶׁלֹּא לְתוֹדָה, זְמַנָּן לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד.

יט וְעִם הֱיוֹת כֻּלָּם קְדֻשִׁים קַלִּים, נֶאֶסְרָה הַטֻּמְאָה בָּאוֹכָלִים וּבַנֶּאֱכָלִים, וְחִיּוּב הַכָּרֵת הוּא בְּטָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר, ״הַקָּרֵב לֶאֱכֹל מֵהַקֹּדֶשׁ הַטָּהוֹר וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו״, שֶׁהוּא מְחַלֵּל אֶת הַקֹּדֶשׁ.

ל **יָדָיו תְּבִיאֶנָּה אֵת אִשֵּׁי ה׳.** לְפִי שֶׁהַשְּׁאָר לַבְּעָלִים, הִנֵּה הֻבָּאתֶם תּוֹרָה שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִים לַה׳ אֶת הַכֹּל, הַחֵלֶב וְהֶחָזֶה, וְכֹהֲנִים מְשֻׁלְחָן גָּבוֹהַּ קָא זָכוּ. **אֵת הֶחָזֶה לָהֲנִיף אוֹתוֹ.** אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתֵן הַחֵלֶב עַל הֶחָזֶה בִּשְׁעַת תְּנוּפָה, מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַתְּנוּפָה הִיא בִּשְׁבִיל הֶחָזֶה, לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא נָתוּן לַגָּבוֹהַּ. אָמְנָם הַחֵלֶב כְּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁהוּא לַה׳, שֶׁהֲרֵי הוּא קָרֵב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

לב **וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין תָּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן.** מֵחֵלֶק בְּעָלִים, כְּמַקְדִּימִים פְּנֵי הַמִּשְׁרֶת בְּמִנְחָה לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ.

פרק ח

ב **וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים.** הִקְדִּים פַּר הַחַטָּאת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה כָּל חַטָּאת קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה הַבָּאָה עִמָּהּ, כִּי עַד אַחַר שֶׁיְּכַפֵּר הַחַטָּא אֵין מָקוֹם כְּלָל לְעוֹלָה, כְּאָמְרוֹ ״עוֹלָה וְחַטָּאָה לֹא שָׂאָלְתָּ״ (תהלים מ:ז). וְהָיְתָה חַטָּאתוֹ אֲחַר הַמָּשְׁחוֹ פַּר כְּמִשְׁפַּט כֹּהֵן מָשִׁיחַ, אֲבָל לֹא נִכְנַס דָּמוֹ לִפְנִים, כִּי לֹא הָיָה חֻטְאוֹ בְּמַדְרֵגַת רֹעֵ שֶׁיְּצֻטָּרֵךְ לָזֶה, כְּמוֹ שֶׁהָיָה צָרִיךְ בְּהוֹרָאַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ (ויקרא ד:ג) וְהוֹרָאַת בֵּית דִּין שֶׁהֻחֲטִיאוּ (ויקרא ד:יג), וּפַר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁמְּכַפְּרִים עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְעַל חֲטָאִים עֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים, כְּמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בָּעִנְיָן (ויקרא טז). וְהִקְדִּים הָעוֹלָה לַמְּלוּאִים, כִּי גַּם בָּעוֹלָה תִּהְיֶה אֵיזוֹ כַּפָּרָה, כְּאָמְרוֹ ״וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו״ (ויקרא א:ד), וְאַחַר שְׁלֵמוּת הַכַּפָּרָה נַעֲשׂוּ רְאוּיִם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְהַשְׁלִימָה לַעֲבוֹדָה.

כו וְהִנֵּה בְּכָל הַשְּׁלָמִים יִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לַכֹּהֵן, וּבְשַׁלְמֵי נָזִיר יִהְיֶה לַכֹּהֵן הַשּׁוֹק וְהַזְּרוֹעַ שֶׁהֵם הַיָּד וְהָרֶגֶל. וּבְאֵיל הַמְּלוּאִים הָיָה הַשּׁוֹק עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כִּי אָמְנָם הַזָּר הַמַּקְרִיב עַל הָרֹב יִתֵּן הַשּׁוֹק שֶׁהוּא עִם הָרֶגֶל לַכֹּהֵן הַנִּכְנָס לִפְנִים מִמְּחִיצַת הַזָּר הַמַּקְרִיב. וְהַנָּזִיר יִתֵּן גַּם הַזְּרוֹעַ שֶׁהוּא הַיָּד, כְּמוֹסֵר לַכֹּהֵן אֶת פֹּעַל יָדָיו שֶׁהָיָה עַד הֵנָּה לְהַזִּיר לַה׳. אָמְנָם בַּמְּלוּאִים אֲשֶׁר הָיָה קָרְבָּן מַכְשִׁיר לַכֹּהֵן לְהִכָּנֵס לִפְנִים, נָתַן הַשּׁוֹק עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

לה **יוֹמָם וָלַיְלָה.** כִּי הַיְרִיעוֹת לֹא הִתְפָּרְקוּ, כְּמִבְאָר לְמַעְלָה (שמות מ:יח).

פרק ט

ד **וַיהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. כִּי הַיּוֹם ה׳ נִרְאָה אֲלֵיכֶם.** כְּבָר נִרְאָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, כְּאָמְרוֹ ״וּכְבוֹד ה׳ מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן״ (שמות מ:לד), וְרָאוּי שֶׁתִּתְכַּבְּדוּהוּ בְּקָרְבָּן זֶה עַל גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ.

ו **זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ תַּעֲשׂוּ.** לִסְמוֹךְ יְדֵיכֶם עַל הַחַטָּאת וְעַל הָעוֹלָה שֶׁל צִבּוּר. **וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה׳.** מִלְּבַד גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן, כַּאֲמָרוֹ ״וַיֵּרָא כְּבוֹד ה׳ אֶל כָּל הָעָם״ (ויקרא ט:כג).

יב **וַיִּמְצְאוּ.** כְּדֵי שֶׁיִּתְחַנְּכוּ בְּהִתְעַסְּקָם בְּקָרְבַּן אֲבִיהֶם.

טו **כָּרִאשׁוֹן.** שֶׁנִּשְׂרַף, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה חַטָּאת חִיצוֹנָה.

טז **כַּמִּשְׁפָּט.** שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן זָרְקוּ וְעָרְכוּ וְהִקְטִירוּ.

יז **מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר.** מִלְּבַד מִנְחַת עֹלַת הַבֹּקֶר.

יח **וַיִּמְצְאוּ.** הִתְחַנְּכוּ גַּם בְּשַׁלְמֵי צִבּוּר.

פרק י

א **וַיִּקְחוּ בְּנֵי אַהֲרֹן. אִישׁ מַחְתָּתוֹ.** חָשְׁבוּ שֶׁכְּמוֹ שֶׁאַחַר הַתָּמִיד, אֲשֶׁר בּוֹ תִּשְׂרֶה שְׁכִינָה, כְּאָמְרוֹ ״עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה׳, אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה״ (שמות כט:מב), תָּבֹא הַקְּטֹרֶת, כָּךְ הָיָה רָאוּי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת חֲדָשָׁה עַתָּה עַל הִגָּלוּת כְּבוֹד ה׳ אֶל כָּל הָעָם וְעַל יְרִידַת הָאֵשׁ, וְלָכֵן הִקְרִיבוּהוּ. **לִפְנֵי ה׳.** בַּמִּזְבֵּחַ הַפָּנִימִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״וְלֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה״ (שמות ל:ט), וְגַם אִם הָיָה רָאוּי לַעֲשׂוֹת כָּךְ אִם הָיוּ מְצֻוִּים בָּזֶה, חָטְאוּ לַעֲשׂוֹתוֹ עַתָּה. **אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם.** כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין סג:) שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּם.

ג וַיִּדֹּם אַהֲרֹן. שֶׁהִתְנַחֵם בְּקִדּוּשׁ ה׳ שֶׁנִּקְדַּשׁ בְּמוֹתָם.

ה בְּכָתֳּנֹתָם אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה. שֶׁלֹּא חָשְׁשׁוּ לִפְשׁטָם אֶת כֻּתָּנוֹת הַקֹּדֶשׁ, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר נִטְמְאוּ.

ו וְאַשֵּׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ. אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ הַמֵּתִים מְהַקְּרוֹבִים שֶׁמִּטַּמֵּא לָהֶם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, הֶחְמִיר עַל אֲלֶה מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ מְשׁוּחִין, כְּאָמְרוֹ ״כִּי שֶׁמֶן מִשְׁחַת ה׳ עֲלֵיכֶם״ (ויקרא י:ז).

כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ. שֶׁחָסְרוּ שְׁנֵי צַדִּיקִים וּגְדוֹלִים, וּבְכֵן לֹא יִגֹּרַע יְקָרָא דְשַׁכְבֵי.

י וּלְהַבְדִּיל וּלְהוֹרוֹת. כִּי יַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב, כְּאָמְרוֹ (משלי לא:ד-ה) ״אַל לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יַיִן, וְלָרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר, פֶּן יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק״.

טו יָבִיאוּ לָהֲנִיף. וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ, שֶׁלֹּא תִּזְכּוּ בָּהֶם עַד אַחַר הֲנָפָה, שֶׁאָז תִּזְכּוּ בָּהֶם מִשֻּׁלְחָן גָּבוֹהַּ.

טז וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת. אוֹתוֹ הַשָּׂעִיר שֶׁהָיָה לְחֹק עוֹלָם, וְהוּא שְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁהָיָה קָדְשֵׁי דוֹרוֹת.

יז וְאוֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לָכֶם, לֹא הָיָה לָכֶם רְשׁוּת לְשָׂרְפָהּ, כִּי לֹא נִתְּנָה לָכֶם אֶלָּא לְאָכְלָהּ לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה.

יט הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ. כְּמוֹ ״הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ״ (ירמיהו ג:א), ״הֵן יִשָּׂא אִישׁ בְּשַׂר קֹדֶשׁ״ (חגי ב:יב), וְטַעֲמוֹ: אִם הָיָה הָעִנְיָן כֵּן שֶׁהָיוּ אֵלֶּה מַקְרִיבִים חַטָּאתָם שֶׁל חוֹבָה וְאֶת עוֹלָתָם שֶׁל נְדָבָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם קָדְשֵׁי צִבּוּר לְדוֹרוֹת, וְהָיִינוּ אוֹכְלִים הַחַטָּאת הַיּוֹם בְּהֵיוֹתֵנוּ אוֹנְנִים.

הַיִּיטַב בְּעֵינֵי ה׳. שֶׁנֹּאכַל קָדְשֵׁי דוֹרוֹת בַּאֲנִינוּת, הֲלֹא דָּבָר יָדוּעַ הוּא שֶׁאֵין אֲכִילַת אוֹנֵן בְּכַוָּנָה רְאוּיָה לְכַפֵּר, כְּאָמְרוֹ בְּקָדָשִׁים קַלִּים (דברים כו:יד) ״לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ״, וְאַף עַל פִּי שֶׁצִּוִּיתָ שֶׁנֹּאכַל בַּאֲנִינוּת אֶת הַמִּנְחָה שֶׁהִיא קָדְשֵׁי שָׁעָה, לֹא יִתְחַיֵּב זֶה בְּקָדְשֵׁי דוֹרוֹת.

כ וַיִּיטַב בְּעֵינָיו. שָׁמַח עַל טוּב סִבְרַת אָחִיו וּבָנָיו, שֶׁהֵיטִיבוּ לִרְאוֹת וּלְהוֹרוֹת.

פרק יא

ב זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ. הִנֵּה אַחַר שֶׁהִתְנַצְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדָיָם הָרוּחָנִי שֶׁקָּנוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, אֲשֶׁר בּוֹ הָיוּ רְאוּיִים לִשְׁרוֹת שְׁכִינָה עֲלֵיהֶם בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, כַּאֲמָרוֹ ״בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי, אָבֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ״ (שמות כ:כא), כְּמוֹ שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן לֶעָתִיד לָבֹא, כְּאָמְרוֹ ״וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם, וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם״ (ויקרא כו:יא), מָאַס הָאֵל יִתְבָּרַךְ אַחַר כָּךְ מֵהַשְׁרוֹת עוֹד שְׁכִינָתוֹ בֵּינֵיהֶם כְּלָל, כְּאָמְרוֹ ״כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ״ (שמות לג:ג). וְהִשִּׂיג מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בִּתְפִלָּתוֹ אֵיזֶה תִּקּוּן, שֶׁתִּשְׁרֶה הַשְׁכִינָה בְּתוֹכָם בְּאֶמְצָעוּת מִשְׁכָּן וְכֵלָיו וּמְשָׁרְתָיו וְזִבְחָיו, עַד שֶׁהִשִּׂיגוּ וְזָכוּ אֶל ״וַיִּרָא כְבוֹד ה׳ אֶל כָּל הָעָם״ (ויקרא ט:כג) וְאֶל יְרִידַת אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם. וּבְכֵן רָאָה לְתַקֵּן מִזְגָּם שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לָאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים הַנִּצְחִיִּים, וְזֶה בְּתִקּוּן הַמִּזּוֹנוֹת וְהַתּוֹלָדָה. וְאָסַר אֶת הַמַּאֲכָלִים הַמְטַמְּאִים אֶת הַנֶּפֶשׁ בַּמִּדּוֹת וּבַמַּשְׁכָּלוֹת, כְּאָמְרוֹ ״וְנִטְמֶתֶם בָּם״ (ויקרא יא:מג), וּכְאָמְרוֹ ״אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם״ (ויקרא יא:מג), וּכְאָמְרוֹ ״וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ, כִּי אֲנִי ה׳ הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים״ (ויקרא יא:מד-מה), פֵּירוּשׁ נִצְחִיִּים, מִתְדַּמִּים לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, כַּאֲמָרוֹ ״כִּי קָדוֹשׁ אָנִי״ (ויקרא יא:מה). וְאָסַר הַנְּבֵלָה וְהַזְּבָלָה וְהַיּוֹלֶדֶת, לְקַדֵּשׁ אֶת הַזֶּרַע וּלְטַהֲרוֹ מִכָּל טֻמְאָה, כְּאָמְרוֹ ״וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם, וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם, בְּטַמְּאָם אֶת מִשְׁכָּנִי״ (ויקרא טו:לא). וְהִזְכִּיר לְשׁוֹן טֻמְאָה בְּנִבְלַת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה וּבִשְׁמוֹנָה שְׁרָצִים וּבְנִבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ יֵשׁ טֻמְאַת מַגָּע וּבְקִצְתָּם טֻמְאַת מַשָּׂא. אָמְנָם הַמְטַמְּאִים אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּלְבַד, וְהֵם דָּגִים וְעוֹפוֹת וַחֲגָבִים וּשְׁאָר שְׁרָצִים שֶׁאֵין בָּהֶם טֻמְאַת מַגָּע כְּלָל, יַזְכִּיר בָּהֶם שִׁקּוּץ, כְּאָמְרוֹ ״שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם״ (ויקרא יא:י), ״לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם״ (ויקרא יא:יג), ״שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל״ (ויקרא יא:מא), ״לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם״ (ויקרא יא:מב).

מג וְלֹא תְטַמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם, וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם. אַל תְּטַמְּאוּ בָּהֶם בְּאֹפֶן שֶׁתִּהְיוּ טְמֵאִים וּמְטֻמְטָמִים בָּם, וְזֶה יִקָּרֵה בַּאֲכִילָתָם. כִּי אָמְנָם בִּהְיוֹתִי אֱלֹהֵיכֶם חָפַצְתִּי שֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ וְתָכִינוּ עַצְמְכֶם אֶל הַקְּדֻשָּׁה.

מד וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי. כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים וְנִצְחִיִּים בְּהַכִּירְכֶם אֶת בּוֹרַאֲכֶם וַהֲלַכְתֶּם בִּדְרָכָיו, וְזֶה חָפַצְתִּי כְּדֵי שֶׁתִּתְדַּמּוּ אֵלַי כִּי קָדוֹשׁ אָנִי. וְכָל זֶה תַּשִּׂיגוּ כְּשֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ וְתִשָּׁמְרוּ מֵאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא לט) אָדָם מְקֻדָּשׁ עַצְמוֹ מְעַט, מְקֻדָּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה וְכוּ׳.

מה כִּי אֲנִי ה׳ הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים. וְרָאוּי לָכֶם שֶׁתַּעֲשׂוּ זֶה הַהִשְׁתַּדְּלוּת לְהִתְקַדֵּשׁ וְלִהְיוֹת קְדוֹשִׁים, כְּדֵי לְהָפִיק רְצוֹנִי, כִּי אָמְנָם כַּוָּנָתִי כְּשֶׁהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה כְּדֵי שֶׁתַּשִּׂיגוּ זֶה, שֶׁאֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, וְשֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים וְנִצְחִיִּים בְּהַדְּמוֹתְכֶם אֵלַי בַּמִּדּוֹת וּבַמַּשְׁכָּלוֹת, כִּי קָדוֹשׁ אָנִי.

מו זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף. זֹאת הִיא כְּוָנַת וְטַעַם אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שֶׁהִזְכִּיר לְמַעְלָה.

פרק יב

ב אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. כְּבָר אָמְרוּ: "אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר" (נדה לא.), וְזֶה כִּי אָמְנָם זֶרַע הָאִשָּׁה וְהוּא הַלַּחוּת הַנִּפְלָט מִמֶּנָּה לִפְעָמִים בְּעֵת הַחִבּוּר לֹא יִכָּנֵס בִּיצִירַת הַזָּכָר כְּלָל, אֲבָל דָּמָהּ יִתְפָּעֵל וְיִקָּפָא בְּזֶרַע הָאִישׁ, וְכַאֲשֶׁר יִכָּנֵס מִזַּרְעָהּ הַלַּחוּתִי בְּדָמָהּ הַנִּקְפָּא יִהְיֶה בּוֹ לְלַחוּת מוֹתָרִי וְיִהְיֶה הַוָּלָד נְקֵבָה.

כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ. כִּי בְּשִׁבְעָה יָמִים רִאשׁוֹנִים יָגֵר הַנִּדּוּת הַטָּמֵא אֲשֶׁר לֹא הִתְעַפֵּשׁ עֲדַיִן וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת טָמְאָתוֹ.

ג וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל. כִּי אָז נִתְעַכֵּל דַּם הַנִּדּוּת הַטָּמֵא אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נִזּוֹן הַוָּלָד בִּמְעֵי אִמּוֹ, וְטָהֵר הַוָּלָד לְהִכָּנֵס בִּבְרִית קֹדֶשׁ.

ד בִּדְמֵי טָהֳרָהּ. כִּי עִם הֱיוֹתוֹ דַּם נִדּוּת, אֵינוֹ מֵהַוָּסֶת שֶׁל עַכְשָׁיו, אֲבָל הוּא מִן הַוָּסָתוֹת שֶׁקָּדְמוּ בִּימֵי הַהֵרָיוֹן, שֶׁכְּבָר נִתְעַפְּשָׁה וְנִפְסְדָה צוּרַת דַּם אוֹתָם הַוָּסָתוֹת וְטֻמְאָתָם.

ה שְׁבוּעַיִם. כִּי הַמּוֹתָרוֹת יִרְבּוּ בְּלֵידַת הַנְּקֵבָה.

ח וְכִפֶּר עָלֶיהָ. כִּי כָּל יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ תִּהְיֶינָה כָּל מַחְשְׁבוֹתֶיהָ פּוֹנוֹת אֶל עִסְקֵי כְּלֵי הַזֶּרַע וּפְעֻלָּתָם, וְלֹא תִהְיֶה רְאוּיָה לַמִּקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו עַד שֶׁתָּבִיא כַּפָּרָתָהּ וְתִתְּנֶה אֶל הַקֹּדֶשׁ.

פרק יג

ב אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ. וְזֶה יִהְיֶה בְּרוֹב אִם לֹא יִטָּהֵר הַזֶּרַע מִדַּם הַנִּדּוֹת.

שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת. כֻּלָּם מִינֵי צָרַעַת וּמַרְאֵיהֶן לָבָן, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה. וְאֵין בָּהֶן מִמִּינֵי הַצָּרַעַת שֶׁפָּפְרוּ הָרוֹפְאִים זוּלָתֵי הַמּוֹרְפִיא"ה וְהָאַלְבָּאר"ס וְהַנְּתָק. אָמְנָם שְׂאֵר מִינֵי הַצָּרַעַת הַחֲזָקִים שֶׁפָּפְרוּ, שֶׁהֵם סַרְטָן לְכָל הַגּוּף בְּכְלָל, וְהֵם נוֹטִים אֶל הָאֹדֶם וְהַשְּׁחֹרוּת, לֹא תִטַּמְּאֵם הַתּוֹרָה כְּלָל. כִּי אֵלֶּה הָאַרְבָּעָה מַרְאוֹת לְבַדָּנָה שֶׁפָּפְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁהֵן שְׂאֵת וְתוֹלַדְתָּהּ, בַּהֶרֶת וְתוֹלַדְתָּהּ, בָּאוֹת בְּתוֹכוֹחוֹת עַל עָוֹן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ה:): כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה מַרְאוֹת הַלָּלוּ אֵינָן אֶלָּא מְזֻבְּחַ כַּפָּרָה. אֲבָל שְׂאֵר מִינֵי הַצָּרַעַת שֶׁפָּפְרוּ הָרוֹפְאִים לֹא יִהְיוּ בְּעֵמָנוּ כְּלָל עַל צַד מְזֻבְּחַ כַּפָּרָה, אִם לֹא יִהְיֶה עִמָּנוּ בְּתַכְלִית הַקַּלְקוּל חָס וְשָׁלוֹם כִּשְׂאָר מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים, אוֹ מִצַּד חֵטְא בְּהַנְהָגַת הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה וְזוּלָתָם, וְלֹא תִהְיֶה בָּהֶם טֻמְאָה כְּלָל.

וְהוּבָא (אֶל הַכֹּהֵן). כִּי כָּל מִי שֶׁיֵּלֵךְ אֶל מָקוֹם לְהִתְפַּעֵל, לֹא יִקָּרֵא בָּא אָז, אֲבָל יִקָּרֵא מוּבָא, כְּעִנְיַן "תּוּבַל לַמֶּלֶךְ רֵעוּתֶיהָ, מוּבָאוֹת לָךְ" (תהלים מה:טו). "וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו" (שמות כא:ו). "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ" (במדבר ה:טו). וְהַהֵפֶךְ "וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט" (דברים כה:א). "וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת" (שמות כב:ז). "עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם" (שמות כב:ח).

ג נֶגַע צָרַעַת הוּא. הִנֵּה אָמַר לִפְעָמִים "נֶגַע צָרַעַת הוּא", וּפְעָמִים "צָרַעַת הִיא", וּפְעָמִים "צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הוּא", וּפְעָמִים "נֶגַע הוּא", כִּי אָמְנָם יֵשׁ לַצָּרַעַת כְּמוֹ לִשְׂאָר הֶחֳלָאִים עִתּוֹת הַתְחָלָה וְתוֹסֶפֶת וְתַכְלִית, וְאִם יֵרֵפֶא הַחֹלִי תִּהְיֶה לוֹ יְרִידָה גַּם כֵּן. וַיִּקָּרֵא לְהַתְחָלָה "נֶגַע" בִּלְבַד, וּלְתוֹסֶפֶת "נֶגַע צָרַעַת", וּלְתַכְלִית "צָרַעַת", וְכַאֲשֶׁר תִּתְיַשֵּׁן תִּקָּרֵא "צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת", וְכַאֲשֶׁר תִּהְיֶה בִּירִידָה יֹאמַר "נִרְפָּא הַנֶּגַע", "נִרְפָּא הַנֶּתֶק". וּבְהִיוֹת זֶה הַמִּין מִן הַחֹלִי לְעוֹנֶשׁ, כַּאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "אֵינוֹ אֶלָּא מְזֻבְּחַ כַּפָּרָה" (ברכות ה:), נָתַן זְמַנֵּי הַהַסְגֵּר לְעוֹרֵר אֶל הַתְּשׁוּבָה, כַּאֲמָרוֹ "וַיִּגֶּל אָזְנָם לַמּוּסָר וַיֹּאמֶר כִּי יְשֻׁבוּן מֵאָוֶן" (איוב לו:י).

ד וְעָמֹק אֵין מַרְאֵהוּ מִן הָעוֹר. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ (שבועות ו) כָּל מַרְאֶה לָבָן עָמֹק הוּא, כְּמַרְאֵה חֲמָה הָעֲמוּקָה מִן הַצֵּל, מִכָּל מָקוֹם בִּהְיוֹת גַּם הָעוֹר בְּאֵיזוֹ מַדְרֵגָה מִן הַלֹּבֶן, לֹא יִהְיֶה כָּל לָבָן עָמֹק אֶצְלוֹ זוּלָתֵי בִּהְיוֹתוֹ עוֹבֵר גְּבוּל הַלֹּבֶן שֶׁל עוֹר, עַד שֶׁיִּהְיֶה יַחַס לֹבֶן הָעוֹר אֵלָיו כְּיַחַס הַצֵּל אֶל הַחַמָּה.

ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן. גְּזֵרַת הַכָּתוּב שֶׁלֹּא תִהְיֶה טֻמְאַת נְגָעִים וְטָהֳרָתָן אֶלָּא עַל פִּי כֹּהֵן, כִּי "שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת" (מלאכי ב:ז), וְיוֹרוּ לַמְנֻגָּע לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו וְיִתְפַּלֵּל עַל עַצְמוֹ, וְיִתְפַּלֵּל גַּם הַכֹּהֵן עָלָיו. וּבִלְעֲדֵי זֹאת, בִּהְיוֹת עַל פִּיהֶם כָּל נֶגַע, יִקְנוּ טְבִיעוּת עַיִן בְּמַדְרֵגוֹת הַמַּרְאוֹת לְהַבְחִין בֵּין נֶגַע לְנֶגַע.

יט וְהָיָה בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לָבָנָה. שֶׁאֵין אוֹתוֹ הַמָּקוֹם נִדּוֹן בְּסִימָנֵי עוֹר בָּשָׂר שֶׁל מַעְלָה, וְכֵן מְקוֹם מִכְוַת אֵשׁ. כִּי אָמְנָם הָעוֹר הַטִּבְעִי שֶׁנֶּאֱבַד בַּשְּׁחִין אוֹ בַּמִּכְוָה לֹא יָשׁוּב עוֹד כְּמֵאָז, אֲבָל יִוָּלֵד בִּמְקוֹמוֹ דָּבָר דּוֹמֶה לְעוֹר שֶׁאֵין עוֹר מַחֲלִיף, כִּדְאִיתָא פֶּרֶק בָּא סִימָן. וּכְמוֹ שֶׁפָּפְרוּ הָרוֹפְאִים.

ל נֶתֶק הוּא. שֶׁיֵּשׁ בְּתוֹךְ מְקוֹם שֵׂעָר אֵיזֶה מָקוֹם שֶׁנִּתַּק מִמֶּנּוּ הַשֵּׂעָר בְּכֹחַ הַחֹלִי, לֹא בְּכֹחַ אָדָם וְלֹא בְּכֹחַ סָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שׂוּם מַרְאֶה כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְכֵן הוּא מִין צָרַעַת אֲצֶל הָרוֹפְאִים. אָמַר אִם כֵּן שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁתִּהְיֶינָה בִּמְקוֹם הַנֶּתֶק מַרְאוֹת טְמֵאוֹת וּפְסִיוֹן הַמַּחְלִיטִין שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם שֵׂעָר, הִנֵּה הַשֵּׂעָר הַשָּׁחוֹר מַצִּיל בִּמְקוֹם שֵׂעָר מִן הַמַּרְאֶה וּמִן הַפְּסִיוֹן.

לט כֵּהוֹת לָבָנֹת. לְמַטָּה מִמַּרְאֵה קָרוּם בֵּיצָה שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים (רמב״ם הלכות טומאת צרעת א:יא).

מז וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרָעַת. מִמַּה שֶּׁאֵין סָפֵק בּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה בַּשֵּׂבַע בְּשׂוּם פָּנִים, כִּי בְּבֶגֶד לֹא יִקְרוּ אֵלֶּה הַמַּרְאוֹת הַמְשֻׁנּוֹת אִם לֹא מִצַּד מְלָאכָה תְּשִׁימֵם בּוֹ בִּצְבָעִים שׁוֹנִים בְּכַוָּנָה אוֹ שֶׁלֹּא בְכַוָּנָה, וְזֶה מִצַּד אֵיזֶה חֵטְא שֶׁיִּקָּרֶה בַּסַּמִּים הַצּוֹבְעִים אוֹ בִּמְלֶאכֶת הָאֻמָּן אוֹ בְּהִתְפַּעֲלוּת הַבֶּגֶד הַצָּבוּעַ. וּכְבָר בָּאָה הַקַּבָּלָה שֶׁלֹּא יָדוֹנוּ בְּנִגְעֵי בְגָדִים בִּלְתֵּי הַלְּבָנִים בִּלְתֵּי צְבוּעִים כְּלָל. אָמְנָם הֵעִיד הַכָּתוּב שֶׁלִּפְעָמִים יִהְיֶה זֶה כְּפֶלֶא בִּבְגָדִים וּבְבָתִּים, וְזֶה לְהָעִיר אׇזֶן הַבְּעָלִים עַל עֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדָם, כְּמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיִּקָּרֶה בְּעִנְיַן הַשְּׁבִיעִית כְּאָמְרָם (קידושין כ:) ״בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה אֲבָקָהּ שֶׁל שְׁבִיעִית, אָדָם נוֹשֶׂא וְנוֹתֵן בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, סוֹף מוֹכֵר אֶת מִטַּלְטָלָיו, לֹא הִרְגִּישׁ, סוֹף מוֹכֵר אֶת מִטַּלְטָלָיו וְכוּ׳״. וְכָל זֶה בְּחֶמְלַת ה׳ עַל עַמּוֹ. וְכֵן קִבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁאֵין בִּגְדֵי גּוֹיִם מִטַּמְּאִים בִּנְגָעִים. וְזֶה כִּי אָמְנָם הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי הוּא הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּן בַּמְּצִיאוּת, בְּפֶרֶט בִּמְצִיאוּת הַנִּפְסָדִים, כִּי הוּא לְבַדּוֹ מוּכָן מִכֹּלָּם לִהְיוֹת דּוֹמֶה לַבּוֹרֵא בְּמֻשְׂכָּלוּת וּבְמַעֲשִׂיּוֹת, כַּאֲשֶׁר הֵעִיד הוּא יִתְבָּרַךְ בְּאָמְרוֹ ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ״ (בראשית א:כו). וְיִצְדַּק זֶה בְּכָל אֶחָד מֵאִישֵׁי הָאָדָם בְּשִׂכְלוֹ הָאִישִׁי הַנִּקְרָא ״צֶלֶם אֱלֹהִים״, וּבְכֹחוֹ הַבְּחִירִי הַנִּקְרָא ״דְּמוּת אֱלֹהִים״, כִּי הָאָדָם לְבַדּוֹ בַּנִּבְרָאִים הוּא בַּעַל בְּחִירָה. וְכַאֲשֶׁר יִתְעַוֵּר לְהִתְבּוֹנֵן מִצִּיאוּת בּוֹרְאוֹ וְגָדְלוֹ וְטוּבוֹ אֲשֶׁר בּוֹ הוּא רַב חֶסֶד וֶאֱמֶת, וּבָהֶם עֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, וְאַחַר שֶׁהִתְבּוֹנֵן וְהִכִּיר זֶה יֵלֵךְ בִּדְרָכָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנוֹ, הִנֵּה זֶה בְּלִי סָפֵק דּוֹמֶה לְבוֹרְאוֹ יוֹתֵר מִכָּל שְׁאָר הַנִּבְרָאִים, וְהוּא הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּן מֵאֵת הַבּוֹרֵא הַמַּמְצִיא, כְּאָמְרוֹ ״וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם״ (משלי י:כה). וְכַאֲשֶׁר לֵב הוּתַל הִטָּה אֶת הָאָדָם מִזֶּה בְּהִיוֹתוֹ נִשְׁמָע אֶל הַכֹּחַ הַמִּתְאַוֶּה הַמַּשְׁמִי בְּכָל פְּעוּלוֹתָיו אוֹ בְּקִצָּתָם, לְהִתְרַשֵּׁל מֵרְצוֹן בּוֹרְאוֹ אוֹ לְהִתְקוֹמֵם עָלָיו, יִהְיֶה הָעֹנֶשׁ עָלָיו נִצְחִי אוֹ בְּלִתִּי נִצְחִי כְּפִי הַמִּשְׁפָּט הָאֱלֹהִי, כְּאָמְרוֹ ״כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע״ (שמות כג:ז). וְכַאֲשֶׁר יִקָּרֶה זֶה לְאָדָם בִּשְׁגָגָה שֶׁיּוּצָא מֵאִתּוֹ, הִנֵּה יִתְיַסֵּר בְּמָמוֹנוֹ אוֹ בְּגוּפוֹ כְּפִי הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית לְהָעִיר אָזְנוֹ, כְּאָמְרוֹ ״וַיִּגֶל אׇזְנָם לַמּוּסָר״ (איוב לו:י). אָמְנָם הַנִּרְדָּמִים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ כְּלָל וְלֹא הִתְעוֹרְרוּ כְּלָל לָדַעַת דָּבָר מִזֶּה, וְהֵם כָּל בְּנֵי הַנֶּכָר וְרֹב הָאֱמָה הַיִּשְׂרְאֵלִית זוּלָתִי יְחִידֵי סְגֻלָּה, הֵם בִּלְי סָפֵק תַּחַת הַהַנְהָגַת הַטֶּבַע וְהַגְּרָמִים הַשָּׁמַיְמִיִּים הַנִּכְבָּדִים מֵאוֹתָם בְּנֵי אָדָם, כְּשֶׁאָר מִינֵי בַּעֲלֵי חַיִּים אֲשֶׁר לֹא תִפּוֹל הַשְׂגָּחָה אֱלֹהִית בְּאִישֵׁיהֶם אֲבָל בְּמִינֵיהֶם בִּלְבָד, כִּי בָהֶם תִּשְׁלַם כַּוָּנַת הַמַּמְצִיא יִתְבָּרַךְ. וְכַאֲשֶׁר בָּחַר בָּאֱמָה הַיִּשְׂרְאֵלִית, כְּאָמְרוֹ ״בְּךָ בָּחַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה״ (דברים ז:ו), וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁתִּקְנוֹת הַמְכֻוָּן מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ הִיא יוֹתֵר רְאוּיָה וּמְצוּיָה בְּאִישֵׁי זֹאת הָאֱמָה מִמַּה שֶּׁתִּהְיֶה בְּאִישֵׁי זוּלָתָהּ, כִּי אָמְנָם מְצִיאוּת הַבּוֹרֵא וְאַחְדּוּתוֹ נוֹדַע בְּקִצָּתָהּ וּמְקֻבָּל בְּכֻלָּהּ מֵהָאֲבוֹת, כְּאָמְרוֹ ״נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים וְגוֹ׳״ (תהלים עו:ב). כָּתַב לְהוֹרוֹתָם הַתּוֹרָה וְהוּא הַחֵלֶק הָעִיּוּנִי, וְהַמִּצְוָה וְהוּא הַחֵלֶק הַמַּעֲשִׂי, כַּאֲשֶׁר הֵעִיד בְּאָמְרוֹ ״וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם״ (שמות כד:יב). וְהִזְהִיר שֶׁבִּנְטוֹתָם מִזֶּה יָעִיר אׇזְנָם בְּיִסּוּרִין, כְּאָמְרוֹ ״אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע... כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ״ (שמות טו:כו). וּבְחֶמְלָתוֹ עֲלֵיהֶם כְּשֶׁיִּהְיֶה הָרֹב מֵהֶם לָרָצוֹן לְקָנָיו, אָמַר לְעוֹרֵר הַיְחִידִים מֵהֶם רִאשׁוֹנָה בְּנִגְעֵי בְגָדִים, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם בָּאָה הַקַּבָּלָה שֶׁאֵין בִּבְגְדֵי גּוֹיִם מִטַּמְּאִים בִּנְגָעִים. וּכְשֶׁלֹּא יַסְפִּיק זֶה יְעוֹרֵרֵם בִּנְגְעֵי בָתִּים, אֲשֶׁר בָּהֶם גַּם כֵּן לֹא יָבֹא נֶגַע צָרַעַת בַּטֶּבַע כְּלָל. וּלְזֶה רָאוּי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בִּגְדֵי גּוֹיִם מִטַּמְּאִים וְלֹא בָתֵּיהֶם מִטַּמְּאִים בִּנְגָעִים כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וְכַאֲשֶׁר לֹא עָלוּ הַדּוֹרוֹת לְמַדְרֵגָה רְאוּיָה לְחֶמְלָה (לְמַעֲלָה) זוֹ, אֵין זִכָּרוֹן לָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּמְצְאוּ לְעוֹלָם נִגְעֵי בָתִּים, עַד שֶׁאָמְרוּ קָצָתָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלֹּא הָיוּ לְעוֹלָם.

פרק יד

ב זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טׇהֳרָתוֹ. אֶל מָקוֹם קָרוֹב חוּץ לַמַּחֲנֶה, שֶׁיּוּכַל הַכֹּהֵן בְּכָבוֹד וּבְלִי רַב טֹרַח לָלֶכֶת לִרְאוֹתוֹ.

ז וְטִהֲרוֹ. מֵעִנְיַן פְּרִיעָה וּפְרִימָה (ויקרא יג:מה).

ח וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר. מֵעִנְיַן ״מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ״ (ויקרא יג:מו).

ט וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר. מֵעִנְיַן ״וְיָשַׁב מִחוּץ לְאׇהֳלוֹ״ (ויקרא יד:ח).

יב וְהִקְרִיב אוֹתוֹ לְאָשָׁם. כְּבָר הִתְבָּאֵר שֶׁעִנְיַן הָאָשָׁם הוּא עַל מַעַל בַּקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ הַחַטָּאת עַל חִיּוּב כָּרֵת. וּכְבָר אָמְרוּ שֶׁהַצָּרַעַת הִיא עַל לָשׁוֹן הָרָע וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ, שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְעִילָה בַּקֹּדֶשׁ. כִּי אָמְנָם לָשׁוֹן הָרָע עִקָּרוֹ בַּסֵּתֶר, כְּמוֹ ״מַעֲמִיק מֵה׳ לַסְתִּיר עֵצָה״ (ישעיהו כט:טו), כַּאֲמָרָם בִּבְרָכוֹת: ״הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה״. וְעַל הַמִּתְגָּאֶה נֶאֱמַר ״גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל״ (תהלים קא:ה). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ״זֶה גּוֹנֵב מִלְבוּשַׁי, אֵין אֲנִי

וְהוּא יְכוֹלִים לַעֲמוֹד בְּעוֹלָם אֶחָד״. וּכְבָר סִפֵּר הַכָּתוּב עַל עֻזִּיָּהוּ בֶּאֱמְרוֹ ״וּכְחֻזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּה׳ אֱלֹהָיו״ (דברי הימים ב כו:טז), ״וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ״ (דברי הימים ב כו:יט).

כ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר. לְקָדָשִׁים וּלְבִיאַת מִקְדָּשׁ, כְּאֶמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נגעים יד:ג) הֲבִיא כַּפָּרָתוֹ אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים.

לו וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא. וְלֹא יָבֹא קוֹדֶם לָכֵן, וּבֵין כָּךְ יִהְיֶה זְמַן תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה לַבְּעָלִים וּזְמַן תְּפִלָּה לַכֹּהֵן, וְעִם זֶה נָתַן זְמַן זְמַן הֶסְגֵּר. וּבַמִּדְרָשׁ (ויקרא רבה יז:ז) אָמְרוּ: בְּכָל זֶה רָמָז לְחֻרְבָּן הָרִאשׁוֹן וְתִקּוּנוֹ בַּשֵּׁנִי, וּסְתִירָתוֹ בְּחֻרְבָּן שֵׁנִי, וְטַהֲרָתוֹ בְּבִנְיָן שְׁלִישִׁי שֶׁיִּבָּנֶה וְיִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן.

נד זֹאת הַתּוֹרָה. מִי שֶׁיָּבֹא לְהוֹרוֹת בִּנְגָעִים צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע לְהַבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי מִינִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֶחָד בְּסוּג, כְּאֶמְרוֹ (דברים יז:ח) ״בֵּין נֶגַע לָנָגַע״.

לְכָל נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם צָרַעַת בְּעוֹר הָאָדָם, מִכָּל מָקוֹם הֵם נִבְדָּלִים בָּזֶה, שֶׁהַנָּתֶק נִדּוֹן בִּלְתִּי מַרְאוֹת, אֲבָל דִּינוֹ כִּנְשִׂירַת שֵׂעָר וּכְשֵׂעָר שָׁחוֹר, וּשְׂאֵר כָּל מִינֵי הַצָּרַעַת אֵינָם נִדּוֹנִים בִּלְתִּי מַרְאוֹת.

נה וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים בְּמַרְאֵה יְרַקְרַק אוֹ אַדְמְדָּם, וּשְׁנֵיהֶם עַל אֹפֶן בִּלְתִּי טִבְעִי, מִכָּל מָקוֹם הֵם נִבְדָּלִים בָּזֶה: שֶׁהַפּוֹשֶׂה בַּבֶּגֶד בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן נִשְׂרָף כֻּלּוֹ, וְהַפּוֹשֶׂה בַּבַּיִת בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ.

נו וְלַשְּׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבָּהָרֶת. אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דּוֹמִים בָּזֶה שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן לָבָן וְשֶׁדִּינֵיהֶם שָׁוִים וּמִצְטָרְפִים כְּפִי מַה שֶּׁבָּא בַּקַּבָּלָה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁהַבָּא לְהוֹרוֹת בִּנְגָעִים יִהְיֶה בָּקִי בְּמִדְרֵגוֹת הַלֹּבֶן וּמְקוֹמוֹתֵיהֶם, כִּי מָקוֹם שְׂחִין וּמִכְוָה נִדּוֹנִים בְּמַרְאוֹת מְעוֹרָבוֹת וְצָרֶבֶת, וּמָקוֹם שֵׂעָר אֵינוֹ נִדּוֹן בְּמַרְאֶה כְּלָל.

נז זֹאת תּוֹרַת הַצָּרַעַת. אֵין לְהוֹסִיף וּלְהַחֲמִיר לְטַמֵּא נִגְעֵי עוֹר בָּשָׂר אֲחֵרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם אֲצָלֵנוּ מִינֵי צָרַעַת רַבִּים מֵאֵלֶּה, כְּאֶמְרוֹ ״אַל תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו״ (משלי ל:ו). כִּי אָמְנָם עִם כָּל רָעָתָם לֹא נָדִין אוֹתָם כִּדְיִן צָרַעַת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁטָּהֵר הַכָּתוּב כְּשֶׁהָפַךְ כֻּלּוֹ לָבָן שֶׁעָבַר גְּבוּל הַצָּרַעַת הַטָּמֵא לְרֹעַ, כְּעִנְיַן הַטָּמְאָה הַנִּשְׂרֶפֶת שֶׁנִּפְסְדָה צוּרָתָהּ.

פרק טו

ב זָב מִבְּשָׂרוֹ. כְּבָר בָּאָה הַקַּבָּלָה ״מִבְּשָׂרוֹ״ וְלֹא מֵחֲמַת אָנְסוֹ, וְזֶה שֶׁיִּהְיֶה הַזָּב שׁוֹתֵת בְּסִבַּת בְּשָׂרוֹ שֶׁהוּא כְּנוּי לָאַמָּה אוֹ לִכְלִי הַזֶּרַע, וְלֹא מֵחֲמַת סִבָּה אַחֶרֶת מְגֻרֶּרֶת אֶת הַזּוֹב. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לה:) שֶׁהַזּוֹב הוּא כְּלֹבֶן בֵּיצָה הַמּוּזָּרֶת. וְכַאֲשֶׁר יִקָּרֶה זֶה מִבְּשָׂרוֹ שֶׁהוּא בְּסִבַּת חֲלִי כְּלִי הַזֶּרַע בִּלְבָד, הִנֵּה זֶה יוֹרֶה עַל חֻלְשָׁתָם וְחִסָּרוֹן עִכּוּלָם אֲשֶׁר יִקָּרֶה עַל הָרֹב בְּסִבַּת רֹב הִתְמַדַּת הַמִּשְׁגָּל וְהִרְהוּרָיו, אֲשֶׁר בּוֹ לֹא תֶחְדַּל זִמַּת אִוֶּלֶת חַטָּאת. וּבְכֵן רָאוּי שֶׁיִּסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים אֲשֶׁר בָּם יָסוּרוּ הִרְהוּרָיו מִלִּבּוֹ, וְיִטְבֹּל מִן הַטֻּמְאָה, וְיכַפֵּר בְּחַטָּאת וְעוֹלָה עַל מַה שֶּׁפָּעַל וְהִרְהֵר.

יח וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ. לֹא כָתַב ״וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה״, כִּי הֵעִיד עַל הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תִטְמָא מֵחֲמַת שׁוּם זוֹב בִּלְתִּי אָדָם אוֹ קֶרִי, כְּמוֹ שֶׁטָּמֵא בָּאִישׁ. אָמְנָם טַמְאַת הָאִשָּׁה בְּקֶרִי לֹא תִהְיֶה אֶלָּא כַּאֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אוֹתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֵּית הַסְּתָרִים.

יט וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה דָּם. לְמַד דִּינֵי הַנִּדָּה וְהַזָּבָה, וְהִטְעִין אֶת הַזָּבָה קָרֵבַן חַטָּאת וְעוֹלָה. וּבָזֶה הֵעִיד כִּי לֹא יִקָּרֶה זֶה בִּבְנוֹת עַמּוֹ זוּלָתִי לְהָעִיר אָזְנָן עַל מָרֵי קֶדֶם בְּפֹעַל וּבְמַחֲשָׁבָה, כִּי הוּא אָמְנָם הַרְבּוֹת הָעֹנֶשׁ שֶׁעָנַשׁ אֶת חַוָּה עַל פְּעֻלָּתָהּ וּמַחֲשַׁבְתָּהּ, שֶׁנִּכְלָל בְּאָמְרוֹ ״הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ״ (בראשית ג:טז). וּבְכֵן רָאוּי שֶׁתִּסְפֹּר שִׁבְעָה נְקִיִּים, עַד יֵעָרֶה עָלֶיהָ רוּחַ תְּשׁוּבָה וְטָהֳרָה, וְאָז תִּטְבֹּול וּתְכַפֵּר בְּחַטָּאת עַל פְּעֻלַּת הָרַע וּבְעוֹלָה עַל הַמַּחֲשָׁבָה.

לב זֹאת תּוֹרַת הַזָּב. זֶה הוּא מַה שֶּׁרָאוּי לְעַיֵּן בְּכָל אֵלֶּה: רִאשׁוֹנָה, שֶׁבִּהְיוֹת הַזָּב טָעוּן קָרְבַּן חַטָּאת, יוֹרֶה שֶׁבָּא עַל חֵטְא בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַחֲשָׁבָה.

וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע לְטָמְאָה בָהּ. כִּי אָמְנָם טַעַם טַמְאַת הַקֶּרִי הוּא שֶׁכְּוָנַת הַמּוֹצִיאוֹ הִיא לְטָמְאָה בָהּ בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ, לֹא לְקִיּוּם הַמִּין, שֶׁלּוּלֵי זֶה לֹא הָיְתָה בַּזֶּרַע שׁוּם טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁאֵין טֻמְאָה בְּפֶרֶשׁ וּבְשֶׁתֶן.

לג וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ. כִּי ״דָּוָה״ מוֹרֶה שֶׁהָיָה זֶה עַל חֵטְא, וּלְפִיכָךְ הִיא טְמֵאָה.

וְהַזָּב. וְהָעִיּוּן בִּדְבַר הַזָּב הוּא שֶׁהוּא לְהָעִיר אָזֶן עַל חֵטְא שֶׁקָּדֶם.

אֶת זוֹבוֹ לְזָכָר וְלַנְּקֵבָה. וְעִם זֶה רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁהַבְּדֵל זוֹב הַזָּכָר מִזּוֹב הַנְּקֵבָה, כִּי זוֹב הַנְּקֵבָה לֹא יְטַמֵּא זוּלָתִי הָאָדָם, וְזוֹב הַזָּכָר לֹא יְטַמֵּא זוּלָתִי בִּהְיוֹתוֹ בִּלְתִּי אָדָם.

וְלִאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה. גַּם כֵּן רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁעַל הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִם טְמֵאָה אָמַר ״וְתָהִי נִדָּתָהּ עָלָיו״ (ויקרא טו:כד), וְלֹא כֵן יֹאמַר עַל הַטְּהוֹרָה שֶׁיִּשְׁכַּב הַזָּב אוֹתָהּ. כִּי בָזֶה יוֹרֶה שֶׁהַזָּכָר מִתְקַלְקֵל יוֹתֵר בִּשְׁכִיבַת הַדָּוָה מִמַּה שֶּׁתִּתְקַלְקֵל הָאִשָּׁה בִּשְׁכִיבַת הַחוֹלֶה, כְּמוֹ שֶׁבָּא הַנִּפְיוֹן בִּמְצֹרַעַת וְזוּלָתָהּ.

פרק טז

א **וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת.** הִנֵּה תֵּיבַת ״וַיְדַבֵּר״ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לֹא תִפּוֹל בְּרֹב עַל חֶלְקֵי הַדִּבּוּר, אֲבָל תִּפּוֹל עַל מֶשֶׁךְ הַדִּבּוּר בִּכְלָלוֹ, וּלְכֵן אַחַר לְשׁוֹן הַדִּבּוּר יָבֹא בְּרֹב לְשׁוֹן הָאֲמִירָה הַפְּרָטִית. אָמַר אִם כֵּן ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת... וַיֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ״ (ויקרא טז:א-ב). וּמִפְּנֵי שֶׁהֶאֱרִיךְ בְּסִפּוּר ״אַחֲרֵי מוֹת״ לֹא כָתַב ״וַיֹּאמֶר אֵלָיו״, אֲבָל חָזַר וְהִזְכִּיר הָאֵל יִתְבָּרַךְ הָאוֹמֵר וּמֹשֶׁה הַשּׁוֹמֵעַ. אָמְנָם לְדִבְרֵי קְצָת מֵרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים א:ג) הָיוּ שְׁנֵי דִּבּוּרִים, וְיִהְיֶה שִׁעוּר הַפָּתוּב ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאַל יָבֹא וְלֹא יָמוּת״, ו״אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן״ אָמַר לְמֹשֶׁה ״דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאַל יָבֹא״ – שֶׁלֹּא יִכָּנֵס יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁצִּוָּה, ״וְלֹא יָמוּת״ כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו בְּהִיוֹתָם הוֹרְסִים לַעֲשׂוֹת קְטֹרֶת יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁצִּוּוּ, וְזֶה לְזָרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן.

ב **כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה.** בָּזֶה הַדִּבּוּר לְדַבֵּר לְמֹשֶׁה, וּבִשְׁאָר הַדִּבּוּרוֹת לִקְרוֹא לַמּוּכָנִים לִנְבוּאָה, כְּעִנְיַן שְׁמוּאֵל בְּאָמְרוֹ ״וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב בְּהֵיכַל ה׳ אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן אֱלֹהִים, וַיִּקְרָא ה׳ אֶל שְׁמוּאֵל״ (שמואל א ג:ג-ד).

ג **בְּזֹאת יָבֹא בַּפַּר בֶּן בָּקָר.** בְּהַקְדָּשַׁת פַּר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעוֹלָה וּלְבִישַׁת הַבְּדִים שֶׁאֵין בָּהֶם צֶבַע וְלֹא צִיּוּר מִלְאכוּתִי, כִּי אָמְנָם לֹא יְאַחֵר כֹּהֵן גָּדוֹל לְהִכָּנֵס לִפְנִים עַד אַחַר הַקְרָבַת הָעוֹלָה, אֲבָל יִכָּנֵס לְהַקְטִיר הַקְּטֹרֶת תֵּכֶף אַחַר שְׁחִיטַת הַחַטָּאת.

ד **בִּגְדֵי קֹדֶשׁ הֵם.** בְּכַמּוּתָם יֵרָאוּ הַמַּלְאָכִים אֶל הַנְּבִיאִים, כִּי הֵם נִרְאִים אָז בִּלְבוּשֵׁי הַבְּדִים (יחזקאל ט:ג, דניאל יב:ו-ז).

ה **שְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת.** הָרִאשׁוֹן עַל חֲטָאִים בַּמִּקְדָּשׁ, וְהַמִּשְׁתַּלֵּחַ עַל שְׁאָר חַטָּאֵי צִבּוּר אֲשֶׁר לְרֹב טֻמְאָתוֹ לֹא יָאוֹת לִזְבֹּחַ וּמְטַמֵּא מְשַׁלְּחוֹ.

ח **גּוֹרָלוֹת.** כִּי הַגּוֹרָל בִּפְרָט עַל יְדֵי אִישׁ חָסִידוֹ הוּא כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים, כַּאֲמָרוֹ ״בַּחִיק יוּטַל אֶת הַגּוֹרָל, וּמֵה׳ כָּל מִשְׁפָּטוֹ״ (משלי טז:לג).

ט **וְעָשָׂהוּ חַטָּאת.** הַגּוֹרָל יַעֲשֶׂה אֶת הַשָּׂעִיר חַטָּאת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא מ) ״הַגּוֹרָל עוֹשֶׂה חַטָּאת וְאֵין הַשֵּׁם עוֹשֶׂה חַטָּאת״.

יא **וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ.** כְּבָר בָּא בַּקַּבָּלָה (יומא לו:) שֶׁשְּׁתֵּי הַכַּפָּרוֹת בַּעֲדוֹ הֵם כַּפָּרַת דְּבָרִים בְּוִדּוּי, וּלְפִיכָךְ הֵם קֹדֶם שְׁחִיטַת הַחַטָּאת.

יב **וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה.** כִּי תֵּכֶף שֶׁנִּשְׁחַט חַטָּאת וְהִתְוַדָּה וְטָר עֲוֹנוֹ, נַעֲשָׂה מוּכָן לָאוֹר בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ. וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ יֵרָאֶה לְכָל מוּכָן לְאוֹרוֹ, כְּאָמְרוֹ ״כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה״ (ויקרא טז:ב). וְרָאוּי לְכַבְּדוֹ בְּקִטֹּרֶת, כְּמוֹ הָעִנְיָן אַחַר הַתְּמִידִים, כְּאָמְרוֹ ״עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה״ (שמות כט:מב). וּבָזֶה טָעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן וְהִקְרִיבוּ אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם.

טו **הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם.** אַחַר שֶׁהִשְׁלִים לְכַפֵּר בַּעֲדוֹ בְּחַטָּאתוֹ, כְּעִנְיַן ״הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקֹשּׁוּ״ (צפניה ב:א), וְעִם זֶה נִרְאֶה אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ.

כג **וְהִנִּיחָם שָׁם.** כִּי הִקְרִיבָם לִפְנֵי ה׳, וְיִקְדְּשׁוּ קָדֵשָׁה יְתֵרָה, וְלֹא יָאוֹת אֲפִלּוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁעַת מַעֲלָתוֹ.

כד **וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ.** אַחַר שֶׁטָּמַךְ עַל הַשָּׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ.

וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ. אַחַר שֶׁכִּפֶּר בַּעֲדוֹ בְּחַטָּאתוֹ וּבְעַד הָעָם בִּשְׁתֵּי חַטָּאוֹת, שֶׁגַּם שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ נִקְרָא חַטָּאת, כַּאֲמָרוֹ ״שְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת״ (ויקרא טז:ה), וּשְׁנֵיהֶם יַקְדִּימוּ לְעוֹלַת הָעָם כְּמִשְׁפַּט כָּל חַטָּאת שֶׁקּוֹדֶמֶת בְּכָל מָקוֹם לָעוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה.

וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם. כַּפֶּרֶת הִרְהוּרֵי הַלֵּב הָרָאוּיָה לִנְקִיֵּי כַפַּיִם וּבָרֵי לֵבָב, וְזֶה בְּעוֹלָה.

כט **לְחֻקַּת עוֹלָם.** אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ לַעֲבוֹדָה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁתְּקַיְּמוּ גַּם שְׁכִיתָה וְעִנּוּי.

ל **כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר.** וְהַטַּעַם שֶׁתִּצְטָרְכוּ עִם זֶה גַּם לִשְׁכִיתָה וְעִנּוּי, הוּא כִּי אָמְנָם הַכֹּהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ יְכַפֵּר בִּלְבַד, וְעִנְיַן הַכִּפּוּר הוּא הַקְּטָנַת הַחֵטְא וְהַכְנָעָתוֹ לְקַבֵּל סְלִיחָה.

לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ. אֲבָל הַשָּׂגַת הַטָּהֳרָה וְהַסְּלִיחָה הַגְּמוּרָה תִּהְיֶה לִפְנֵי ה׳ בִּלְבַד, וְזֶה בְּוִדּוּי וּתְשׁוּבָה, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ יָדַע אֲמִתָּתָם, וּבִשְׁכִיל כָּךְ.

לא **שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם.** עַל הֵיפֶךְ ״הֵן בְּיוֹם צוֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ״ (ישעיהו נח:ג).

חֻקַּת עוֹלָם. וְגַם בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם תִּשְׁמְרוּ שְׁכִיתָה וְעִנּוּי.

לב **וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וְלִבֵּשׁ.** אַף הַמְּרֻבֶּה בְּגָדִים בִּלְבַד יְכַפֵּר.

לד **וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר.** שֶׁהַיּוֹם עַצְמוֹ יְכַפֵּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִקְדָּשׁ וַעֲבוֹדָה, כְּאָמְרָם ״תְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר״.

פרק יז

ב **זֶה הַדָּבָר.** כְּשֶׁאָמַר ״וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם״ (ויקרא טו:לא) הִזְהִיר שֶׁנִּפְרִישֵׁם גַּם כֵּן מִטֻּמְאַת רוּחַ הַטֻּמְאָה וְהַשֵּׁדִים.

ד **דָּם יֶחָשֹׁב.** כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן קֹדֶם הַמַּבּוּל, שֶׁלֹּא הֻתַּר לָהֶם לַהֲרֹג בַּעֲלֵי חַיִּים לְאָכְלָם.

ז **חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת.** שֶׁלֹּא יִזְבְּחוּ לַשְּׂעִירִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַבְּלִים אוֹתָם לֵאלוֹהַּ בְּשׁוּם פָּנִים, אֲבָל הָיוּ חֲפֵצִים בְּחֶבְרָתָם לִהְיוֹת הַשֵּׁדִים לָהֶם מְשָׁרְתִים וּמְסִיעִים בְּעִסְקֵיהֶם, אוֹ שְׁלִיחוּתָם אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ (חולין קה) עַל יוֹסֵף שִׁידָא, וְעַל שִׁידָא דַּהֲוָה שְׁכִיחַ בֵּי רַב אָשֵׁי. אָמְנָם בִּדְבַר הַשֵּׁדִים אֲשֶׁר לֹא נִזְכְּרָה בְּרִיאָתָם, רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁהֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה קָרָאוּם מַזִּיקִים, וְהִזְכִּירוּ שֶׁהֵם אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים, פָּרִים וְרַבִּים וּמֵתִים, וְעִם כָּל זֶה רוֹאִים וְאֵינָם נִרְאִים. וְכָל אֵלּוּ לֹא יֵאוֹתוּ בָּהֶם זוּלָתִי בִּהְיוֹתָם מוּרְכָּבִים מֵעֲצָמִים דַּקִּים נֶעְדְּרֵי הַמַּרְאֶה. וּבִהְיוֹתָם אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים, יִהְיֶה בְּהֶכְרֵחַ מְזוֹנָם עֶצֶם מוּרְכָּב דַּק מְאֹד שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה לְעֶצֶם הַנִּזּוֹן, וְאֵין בַּמּוּרְכָּבִים אֶצְלֵנוּ יוֹתֵר דַּק מֵאוֹתוֹ אֵיד הַדָּם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יִתְהַוֶּה רוּחַ נוֹשֵׁא לְכֹחַ הַחִיּוּנִי. וְזֶה הַכֹּחַ הַנָּשׂוּא בּוֹ הוּא נֶפֶשׁ הַחַי בַּאֲשֶׁר הוּא חַי. וּבִהְיוֹת שֶׁזֶּה הַכֹּחַ לֹא יִהְיֶה בִּלְתִּי זֶה הַנּוֹשֵׂא, יִקָּרֵא זֶה הַנּוֹשֵׂא לִפְעָמִים נֶפֶשׁ, כְּאָמְרוֹ ״כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ״ (דברים יב:כג). וּבִהְיוֹתוֹ מָזוֹן לַשֵּׁדִים, הִנֵּה הַמַּקְרִיב לָהֶם דָּם אֲשֶׁר בּוֹ זֶה הָעֶצֶם שֶׁאֵין כֹּחַ בְּיָדָם לְקַחְתּוֹ, כְּאָמְרָם (חולין קה) ״כָּל מִידֵּי דְּצַיָּיר וַחֲתִים וְכַיָּיל וּמָנֵי לֵית לָן רְשׁוּתָא לְמִשְׁקַל מִינַּהּ״, יִקְנֶה אַהֲבָתָם. וְהָאוֹכְלוֹ יִקְנֶה מֶזֶג נוֹטֶה לְטִבְעָם וְיֶאֱהֲבוּ חֲבֵרְתּוֹ. וְכַאֲשֶׁר הָיוּ רַבִּים חֲפֵצִים בְּחֶבְרַת הַשֵּׁדִים וְאַהֲבָתָם, כְּדֵי שֶׁיְּסִיעוּהוּ בְּהַשָּׂגַת הֶעָרֵב הַבִּלְתִּי מוֹעִיל אֲשֶׁר תַּאֲוָתוֹ נִקְנֵית בַּאֲכִילַת עֵץ הַדַּעַת, הָיוּ מַגִּישִׁים דָּם לְמִנְחָה לַשֵּׁדִים וְאוֹכְלִים אוֹתוֹ לְהִתְחַבֵּר עִמָּם. וְקַצָּתָם הָיוּ אוֹכְלִים אֵצֶל בֵּית מִקְוֶה דָּמִים, בְּחֶשְׁבָּם שֶׁשְּׂעִירִים יֵרְקְדוּ שָׁם כְּדֵי לְמִשּׁוֹךְ אַהֲבָתָם וְהִתְחַבְּרוּת עִמָּהֶם. וְכַאֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וְהִרְחִיק אֶת עַמּוֹ כְּפִי הָאֶפְשָׁר מֵרְדּוֹף אַחֲרֵי עֵרֶב בִּלְתִּי מוֹעִיל, הִרְחִיק מֵהֶם אֶת הַשֵּׁדִים וְחֶבְרָתָם, בִּהְיוֹתָם מַזִּיקִים בֶּאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁקָּרְאוּ אוֹתָם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְאָסַר אֶת הַדָּם וְעָנַשׁ עָלָיו כָּרֵת, כְּמוֹ שֶׁעָנַשׁ מִיתָה עַל אֲכִילַת עֵץ הַדַּעַת. וְנָתַן טַעַם לָזֶה בְּאָמְרוֹ ״כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא״ (ויקרא יז:יא), כִּי אָמְנָם הַכֹּחַ אֲשֶׁר הוּא הַנֶּפֶשׁ הַחַיּוּתִי הוּא נָשׂוּא בְּחֵלֶק הָאֵידִי וְהַדַּק שֶׁבַּדָּם, וְאוֹתוֹ הַחֵלֶק הָאֵידִי הַנּוֹשֵׂא הַנִּקְרָא גַּם כֵּן נֶפֶשׁ הוּא בְּעֶצֶם כָּל הַדָּם. וְהוֹסִיף וְאָמַר ״וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ״ (ויקרא יז:יא), וַאֲנִי לֹא בָחַרְתִּי בּוֹ לְכַפֵּר מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ אָהוּב אֶצְלִי, אֲבָל בִּהְיוֹתוֹ נֶפֶשׁ בְּצַד מָה, וְיִכַּפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ, כְּעִנְיַן הַקְּטֹרֶת שֶׁאָר אִבְרֵי הַנִּקְרָב לְכַפֵּר עַל אִבְרֵי הַמַּקְרִיב.

יג **כִּי יָצוּד צֵיד.** בִּהְיוֹת מְקוֹם הַצַּיִד עַל הָרֹב שׁוֹמֵם וּמוּכָן לְהִמָּצֵא שָׁם שֵׁדִים, כְּאָמְרוֹ ״וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם״ (ישעיהו יג:כא), אָסַר לְהַנִּיחַ שָׁם דָּם מְגֻלֶּה וְצִוָּה לְכַסּוֹתוֹ בֶּעָפָר לְהָסִיר הַכָּנַת הַמָּצֵא הַשֵּׁדִים שָׁם. וְאָמַר.

יד **כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא.** כִּי נֶפֶשׁ בַּעַל חַי הוּא דָּמוֹ, רוֹצֶה לוֹמַר הָאֵד הַדָּמִי (ויקרא יז:ז).

בְנַפְשׁוֹ. עִם הַכֹּחַ הַחִיּוּנִי הַנָּשׂוּא בּוֹ, וְזֶה כִּי אָמְנָם הַדָּם הָאֵידִי וְהַדַּק שֶׁבּוֹ הוּא נוֹשֵׂא לְכֹחַ הַחִיּוּנִי, וּבִהְיוֹתוֹ הַדַּק שֶׁבַּגְּרָמִים הַנִּפְסָדִים הוּא מָזוֹן לַשֵּׁדִים בְּלִי סָפֵק וְלִמְבַקְּשִׁים חֶבְרָתָם.

וַאֲמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִלְעֲדֵי זֹאת, אַף עַל פִּי שֶׁהִתַּרְתִּי לִבְנֵי נֹחַ, אֲסַרְתִּיו לְיִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת צַו (ויקרא ז:כו) מִפְּנֵי שֶׁהָיָה נֶפֶשׁ הֶחָי בְּחַיָּיו, וּמֵשִׁיב הַנִּזּוֹן מִמֶּנּוּ אֶל טִבְעוֹ הַבַּהֲמִי.

טו **וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה.** אַחַר שֶׁכָּתַב עִנְיַן אִסּוּר הַדָּם הַמּוֹשֵׁךְ חֶבְרַת הַשֵּׁדִים, דִּבֵּר עַל אוֹכֵל נְבֵלָה וּטְרֵפָה הַמּוּכָן אֶל שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה, כְּאָמְרָם סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק אַרְבַּע מִיתוֹת ״וְדוֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים״ (דברים יח:יא) ״זֶה הַמְרַעִיב עַצְמוֹ וְהוֹלֵךְ וְלָן בְּבֵית הַקְּבָרוֹת כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ טֻמְאָה״.

טז **וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ.** כְּפִי שֶׁיֵּחֶטְא בְּטֻמְאָתוֹ, אִם שֶׁיֹּאכַל קֹדֶשׁ אוֹ יִגַּע בִּלְבַד, אוֹ יְטַמֵּא טָהֳרוֹת שֶׁל חֻלִּין.

פרק יח

ו **אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ.** הִנֵּה הַתּוֹלֶדֶת הַהוֹוָה מִשְּׁאֵר בָּשָׂר, בִּהְיוֹת אָז הַפּוֹעֵל וְהַמִּתְפַּעֵל קְרוֹבִים בַּמֶּזֶג, רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה יוֹתֵר הֲגוּנָה וּמְמֻזֶּגֶת, כְּמוֹ שֶׁקָּרָה בְּתוֹלֶדֶת מֹשֶׁה, אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֵעַמְרָם וְיוֹכֶבֶד דּוֹדָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה עַל נְשׂוּאֵי בַּת אֲחוֹתוֹ. וְזֶה יִצְדַּק כַּאֲשֶׁר יִהְיוּ הַפּוֹעֵל וְהַמִּתְפַּעֵל מְכֻוָּנִים לְהָפִיק רָצוֹן קוֹנָם בִּלְבַד. אֶפֶס כִּי זֶה יִקָּרֶה עַל הַמְּעַט, כִּי אָמְנָם מַה שֶּׁיִּקָּרֶה בְּכָל הַמִּין הָאֲנוֹשִׁי אוֹ בְּרֻבּוֹ, בָּזֶה הוּא שֶׁיִּהְיוּ מְכֻוָּנִים לְתַעֲנוּג בִּלְבַד, כְּאָמְרוֹ ״הֵן בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי״ (תהלים נא:ז). וּבִהְיוֹת שְׁאֵר הַבָּשָׂר מוּכָן מְאֹד, וְהַהִרְהוּר וְהַתַּעֲנוּג בּוֹ רַב מְאֹד, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר יִהְיוּ חוֹשְׁבִים שְׁנֵיהֶם שֶׁחִבּוּרָם בִּלְתִּי אָסוּר, יִרְבֶּה הַהִרְהוּר וְהַחִבּוּר בֵּינֵיהֶם לְתַעֲנוּג בִּלְבַד, וּבְכֵן יִזְנוּ וְלֹא יִפְרֹצוּ, וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה. וּלְכָךְ אָמַר **לְגַלּוֹת עֶרְוָה,** כִּי אָמְנָם

תַּעֲנוּג הַגִּלּוּי בִּלְבַד הוּא הַמְכֻוָּן בָּרֹב. וּבְכֵן אָסְרָה תּוֹרָה בִּשְׁאֵר בָּשָׂר כָּל יוֹצֵא יָרֵךְ וְהַקְּרוֹבִים לָזֶה הַקָּו בְּמַדְרֵגָה אַחַת. וּמַדְרֵגוֹת הַקְּרָבָה תַּחְשְׁבֵם הַתּוֹרָה מִן הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה כְּבַעְלָהּ. וּלְזֶה אָסַר אֲחוֹת הָאָב שֶׁהִיא בְּמַדְרֵגָה רִאשׁוֹנָה אֵצֶל הָאָב, וְהִתִּיר בַּת הָאָח שֶׁהִיא בְּמַדְרֵגָה שֵׁנִית אֶצְלוֹ. וְאָסַר אֵשֶׁת הָאָב וְאֵשֶׁת הָאָח וְאֵשֶׁת הַדּוֹד, אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן שְׁאֵר בָּשָׂר כְּלָל, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נֶחְשָׁבוֹת בְּמַדְרֵגַת בַּעֲלֵיהֶן. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ נִרְאֶה הֱיוֹת אִסּוּר כָּל הָעֲרָיוֹת.

יז זִמָּה הִיא. חִבּוּר נוֹלָד מֵהִרְהוּר עֲבֵרָה בִּלְבַד.

יח לֹא תִקַּח לְצָרֹר. אָמַר כִּי לוּלֵא זֶה לֹא הָיָה אוֹסֵר אֲחוֹת אִשָּׁה, מֵאַחַר שֶׁאֵינָהּ יוֹצֵאת יֶרֶךְ הָאִשָּׁה וְשֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ מֻתֶּרֶת. אֲבָל אָסַר אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶינָה צָרוֹת, וְלָכֵן לֹא אָסָרָהּ זוּלָתִי בְּחַיֵּי אֲחוֹתָהּ, וְלֹא כֵן בְּכָל שְׁאָר הָעֲרָיוֹת.

כא וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ. כִּי אָמְנָם בְּהַקְרִיבְךָ לְאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים, וְלַמֹּלֶךְ תַּקְרִיב אֶת הַבֵּן, הִנֵּה יֵרָאֶה מִזֶּה שֶׁיִּהְיֶה הַמֹּלֶךְ רַב הַמַּעֲלָה מִמֶּנּוּ חָס וְשָׁלוֹם.

אֲנִי ה׳. לֹא שִׁנִּיתִי שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לִהְיוֹת אֱלֹהֶיךָ בְּאָמְרִי לְאַבְרָהָם ״לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ״ (בראשית יז:ז). וּמִפְּנֵי שֶׁדִּבֵּר עַל הָעֲרָיוֹת לְהַכְשִׁיר הַזֶּרַע שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לָחוּל עָלָיו שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, דִּבֵּר עַל הַמּוֹלֶךְ שֶׁהָיוּ עוֹבְדָיו חוֹשְׁבִים לְהַכְשִׁיר בַּעֲבוּדָתוֹ אֶת שְׁאָר הַזֶּרַע אֶל הַהַצָּלָחוֹת, וְאָמַר כִּי בַּעֲבוּדָתוֹ יִהְיֶה חִלּוּל ה׳ וְגוֹרֵם לְסִלּוּק שְׁכִינָתוֹ מֵעַל שְׁאָר הַזֶּרַע.

כד אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה. אֲפִלּוּ בִּקְרִיבָה לַגִּלּוּת עֶרְוָה.

כִּי בְכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם. כִּי תְּחִלַּת פְּשָׁעֵי הַגּוֹיִם בַּעֲרָיוֹת לֹא הָיָה בְּגִלּוּי עֶרְוָה מַמָּשׁ, אֲבָל הָיָה בִּקְרִיבָה בִּלְבַד.

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ. וּמִן הַקְּרִיבָה בָּאוּ לִידֵי כָּךְ שֶׁנִּטְמְאָה הָאָרֶץ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת מַמָּשׁ.

כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת חֻקֹּתַי. שֶׁלֹּא תִּקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה.

וְאֶת מִשְׁפָּטַי. לְהַעֲנִישׁ אֶת הַחוֹטְאִים.

וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת. וּבְזֶה הָאֹפֶן לֹא תַעֲשׂוּ שׁוּם אַחַת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבוֹת.

כז כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ. כִּי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא נִשְׁמְרוּ מֵהַקְּרִיבָה וְלֹא עָנְשׁוּ אֶת הַחוֹטְאִים בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת, עָשׂוּ אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת, כִּי מֻרְעָה אֶל רָעָה יָצְאוּ. וְכֵן תַּעֲשׂוּ גַּם אַתֶּם אִם לֹא תִּשְׁמְרוּ אֶת כָּל חֻקּוֹתַי וּמִשְׁפָּטַי אֵלֶּה, לָכֵן שִׁמְרוּ אוֹתָם.

כח וְלֹא תָקִיא אֶתְכֶם בַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי. וּבְזֶה הָאֹפֶן לֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּאוֹתוֹ עִנְיָן רַע שֶׁהִיא קָאָה עַתָּה אֶת הַגּוֹיִם.

כט כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת. וְהַטַּעַם שֶׁבַּעֲשׂוֹתְכֶם אַחַת מִכָּל אֵלֶּה תָּקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ בְּאוֹתוֹ אֹפֶן רָע, הוּא כִּי כָּל אַחַת מֵאֵלֶּה רְאוּיָה לְעֹנֶשׁ כָּרֵת.

ל וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי, לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת. שִׁמְרוּ גַּם אֶת הַמִּצְווֹת שֶׁצִּוִּיתִי לִשְׁמִירָה וְגָדֵר, שֶׁלֹּא תִכָּשְׁלוּ בְּכָל אֵלֶּה, כְּמוֹ אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת וְטֻמְאַת נְדָּה וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וְזוֹלָתָם, וּבְזֶה הָאֹפֶן לֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם.

פרק יט

ב דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת. קְדֹשִׁים תִּהְיוּ. אַחַר שֶׁהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ בְּיִשְׂרָאֵל לְקַדְּשָׁם לְחַיֵּי עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בְּאָמְרוֹ ״וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ״ (שמות יט:ו), וּבְאָמְרוֹ ״כִּי אֲנִי ה׳ הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים״ (ויקרא יא:מה), וְהִבְדִּילָם מִטֻּמְאַת הַמַּאֲכָלוֹת וְהַזֶּרַע בְּטֻמְאַת הַנִּדָּה וְהַנִּגְעִים הַנִּמְשָׁכִים מִמֶּנָּה וּמִטֻּמְאַת הַזָּבָה וְטֻמְאַת הַחֲטָאִים כְּאָמְרוֹ ״מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ״ (ויקרא טז:ל), וּמֵחֲבֶרֶת הַשֵּׁדִים וְרוּחַ הַטֻּמְאָה, וּמִטֻּמְאַת הָעֲרָיוֹת כְּאָמְרוֹ ״אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה״ (ויקרא יח:כד), אָמַר עַתָּה שֶׁהַכַּוָּנָה בְּכָל אֵלֶּה הָאַזְהָרוֹת הִיא שֶׁיִּהְיוּ קְדֹשִׁים, וְזֶה כְּדֵי שֶׁיִּדְמוּ לְיוֹצְרָם כְּפִי הָאֶפְשָׁר, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָאָדָם כְּאָמְרוֹ ״נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ״ (בראשית א:כו), וְזֶה בֵּאֵר עַתָּה בְּאָמְרוֹ.

כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם. וְרָאוּי שֶׁתִּדְמוּ אֵלַי כְּפִי הָאֶפְשָׁר בְּעִיּוּן וּבְמַעֲשֶׂה, וּלְהַשִּׂיג זֶה הַהֲדָמוּת בְּאֹר שֶׁנִּצְטָרֵךְ לִשְׁמוֹר אֶת הַמִּצְווֹת הַכְּתוּבוֹת בַּלּוּחַ הָרִאשׁוֹן, שֶׁכָּל הַכַּוָּנָה בָּהֶם הִיא לְחַיֵּי עוֹלָם בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּסוֹפָם בְּאָמְרוֹ ״לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ״, כַּאֲשֶׁר הִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְהִתְחִיל לְבָאֵר עִנְיַן כִּבּוּד אָב וָאֵם, וְאָמַר.

ג **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ.** לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַכָּבוֹד בָּהֶם עַל אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ גַּס בָּהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁיְּכַבְּדֵם בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבְמַלְבּוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין לא) בְּאָמְרָם "יֵשׁ מַאֲכִיל לְאָבִיו פַּסְיוֹנֵי וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם". אֲבָל יִהְיֶה כְּבוֹדוֹ לָהֶם כִּמְכֻבָּד נוֹרָאִים אֶצְלוֹ לְמַעֲלָתָם עָלָיו. וְאַחַר כָּךְ בֵּאֵר עִנְיַן שַׁבָּת בְּאָמְרוֹ.

וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. שֶׁלֹּא עַל שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית בִּלְבַד הִזְהִיר, אֲבָל עַל כָּל מִינֵי הַשַּׁבָּת שֶׁהֵם שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית וְשַׁבַּת הָאָרֶץ וּשְׁמִיטַת כְּסָפִים, הַמְעִידִים עַל חִדּוּשׁ הָעוֹלָם. וּבְאָמְרוֹ אַחַר כָּךְ.

ד **אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים.** בֵּאֵר שֶׁבַּאֲשֶׁר הִזְהִיר וְאָמַר "לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל" (שמות כ:ד), לֹא בִּלְבַד אָסַר לְקַבְּלָם עָלָיו לֵאלֹהִים, אֲבָל אָסַר אֲפִלּוּ לְכַבְּדָם וְלַעֲשׂוֹת מַסֵּכָה בְּשָׁעוֹת יְדוּעוֹת לְהַשִּׂיג בָּהּ הַצְלָחוֹת קְנְיָנִים מְדֻמִּים וְזוּלָתָם.

ה **וְכִי תִזְבְּחוּ.** בֵּאֵר שֶׁבַּאֲשֶׁר אָמַר "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ:ב) שֶׁיְּקַבְּלוּ לֶאֱלוֹהַּ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם בְּאָמְרָם "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרוֹמְמֶנְהוּ" (שמות טו:ב), לֹא בִּלְבַד אָמַר שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו וּירוֹמְמוּהוּ כָּרְאוּי לַמְקַבֵּל לְמֶלֶךְ, וְשֶׁיִּתְפַּלְּלוּ אֵלָיו לְבַדּוֹ בְּכָל צָרוֹתָם, אֲבָל הִזְהִיר עִם זֶה שֶׁיָּחוּסוּ עַל כְּבוֹדוֹ מְאֹד, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יַחְלְלוּ אֶת קָדָשָׁיו אֲפִלּוּ בְּמַחֲשָׁבָה.

ט **וּבְקַצְרְכֶם. לָעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אוֹתָם.** בֵּאֵר שֶׁאַחַר שֶׁקִּבַּלְנוּ אוֹתוֹ לֵאלֹהִים, רָאוּי לָנוּ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. וּמִמִּינֵי הַצְּדָקָה הֵם לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן. וְזֶה בֵּאֵר בְּאָמְרוֹ "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", כְּלוֹמַר וּמִכֵּיוָן שֶׁאֲנִי אֱלֹהֵיכֶם וְכָל אָרְחוֹתַי חֶסֶד וֶאֱמֶת, רָאוּי לָכֶם לִשְׁמֹר מִינֵי הַצְּדָקָה אֲלֶה הָרְצוּיִים לְפָנַי.

יא וְאַחַר כָּךְ בֵּאֵר מִינֵי הַמִּשְׁפָּט, שֶׁקְּצָתָם בֵּין פְּרָטֵי הֶהָמוֹן וּקְצָתָם בֵּין שׁוֹפֵט לְהָמוֹן וּקְצָתָם בֵּין רָאשֵׁי הָעָם. וְעַל הַמִּין אֲשֶׁר בֵּין פְּרָטֵי הֶהָמוֹן הִזְהִיר שֶׁלֹּא יַזִּיק אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמָמוֹן, וְזֶה בְּאָמְרוֹ **לֹא תְגָנֹבוּ וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ,** שֶׁכָּל זֶה בְּמָמוֹן. וְכֵן בְּאָמְרוֹ.

יב **וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר.** לְהַפְטֵר מֵחִיּוּב מָמוֹן. וּלְזֶה הוֹסִיף וְאָמַר **וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ,** כְּלוֹמַר עִם זֶה שֶׁתַּזִּיק לַחֲבֵרְךָ בְּהִפָּטְרְךָ מֵחִיּוּבוֹ לַשֶּׁקֶר, הִנֵּה תְּחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ. אַחַר כָּךְ הִזְהִיר שֶׁלֹּא יַזִּיקֵהוּ בְּחִלּוּל כְּבוֹדוֹ, וְזֶה בְּאָמְרוֹ.

יד **לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ.** וְאַחַר כָּךְ הִזְהִיר שֶׁלֹּא יִגְרֹם בְּנִזְקָיו, וְזֶה בְּאָמְרוֹ.

וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תַזִּיק בְּיָדַיִם, הִנֵּה תִּגְרֹם הַנֶּזֶק. וְאַחַר כָּךְ בֵּאֵר חֵלֶק הַמִּשְׁפָּט הַנּוֹפֵל בֵּין הַשּׁוֹפְטִים לְהָמוֹן, וְאָמַר.

טו **לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט.** שֶׁלֹּא יְהֵא רַךְ לְזֶה וְקָשֶׁה לָזֶה, אֶחָד עוֹמֵד וְאֶחָד יוֹשֵׁב, וְכָל הַדּוֹמִים לְאֵלֶּה. וְאַחַר כָּךְ אָמַר הַחֵלֶק הַנּוֹפֵל בֵּין הַשּׁוֹפְטִים וּבֵין רָאשֵׁי הָעָם, וְהוּא הַשְּׁנָאָה וְהָרְכִילוּת לַמֶּלֶךְ, כְּעִנְיַן דּוֹאֵג וַחֲבֵרָיו שֶׁהִלְשִׁינוּ דָּוִד לְשָׁאוּל (שמואל א כב:ט). וּמִמֶּנּוּ יִמָּשֵׁךְ לַעֲמוֹד עַל דָּמוֹ וּלְהָנְקָם וְלִנְטוֹר, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד הַנָּבִיא בְּאָמְרוֹ "אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפֹךְ דָּם" (יחזקאל כב:ט), וְהוֹרָה כְּלָל גָּדוֹל עַל אֵלֶּה בְּאָמְרוֹ.

יח **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ.** אֱהוֹב בְּעַד רֵעֲךָ מַה שֶּׁהָיִיתָ אוֹהֵב בְּעַדְךָ אִם הָיִיתָ מַגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ. וּבִהְיוֹת שֶׁמִּכְלַל יִרְאַת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ הִיא שְׁמִירַת הַחֻקִּים, כִּי אָמְנָם הַשּׁוֹמְרָם לְמַעַן לֹא יֵחֶטָא לוֹ לֹא יִהְיֶה זֶה אֶלָּא שֶׁכְּבָר הִכִּיר גָּדְלוֹ וְשֶׁאֵין רָאוּי לִמְרוֹת אֶת דְּבָרוֹ, וְשֶׁכְּבָר הִכִּיר טוּבוֹ וְיָדַע שֶׁלֹּא יְצַוֶּה אֶלָּא הָרָאוּי וְהַטּוֹב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְסֵם טַעַם הַמִּצְוָה, אָמַר.

יט **אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ.** וְהִזְכִּיר חֻקִּים בִּמְלֶאכֶת הַמַּרְעֶה וּבַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּבַמַּלְבּוּשׁ וּבַמִּשְׁגָּל וּבַמַּאֲכָל וּבַמִּשְׁתֶּה וּבְהַגְדֶּרֶת הָעֲתִידוֹת, שֶׁבְּכָל אֵלֶּה הָיְתָה הַנְהָגַת חַיֵּיהֶם אָז. וְהִנֵּה רוֹב מַה שֶּׁאָסַר הֵם עִנְיָנִים מְנֻגָּדִים לְכַוָּנַת הַטֶּבַע הַמְכֻוָּנָת מֵאֵת הָאֵל יִתְעָלֶה הַמְסַדְּרוֹ. אָמְנָם עַל עִנְיַן שִׁפְחָה חֲרוּפָה, עִם הֱיוֹתוֹ חֹק שֶׁהִיא לוֹקָה וְהוּא אֵינוֹ לוֹקֶה, וְשֶׁהוּא מֵבִיא קָרְבָּן עַל הַמִּדִּיד, וּשְׁתֵּי אֵלּוּ לֹא יִקְרוּ בְּכָל שְׁאָר מִצְווֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם נָתַן קֶצֶת טַעַם לַדָּבָר בְּאָמְרוֹ.

כ **כִּי לֹא חָפְשָׁה.** כְּלוֹמַר הַחֵטְא נָקֵל בָּזֶה שֶׁלֹּא תְּפָשׁוּ קְדוּשֵׁי הַמְּאֹרָס, וְעִקַּר הַחֵטְא אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁחִלֵּל אֶת קֹדֶשׁ ה' לִבְעוֹל חֲצִי שִׁפְחָה. וּבִהְיוֹת הַפַּעַל הַזֶּה נֶגֶד כְּבוֹד הָאִישׁ הַפּוֹעֵל, לֹא נֶגֶד כְּבוֹד הָאִשָּׁה הַמִּתְפַּעֶלֶת, אֵין סָפֵק שֶׁהִיא הִרְגִּילַתּוּ וּרְאוּיָה לְלִקּוּת. וְהִנֵּה הַמִּזִּיד בָּזֶה שֶׁעָשָׂה זֶה הַסִּכְלוּת לְחַלֵּל אֶת עַצְמוֹ, הוּא קָרוֹב לְשׁוֹגֵג, וּמִקְרֵיב אָשָׁם עַל חִלּוּל הַקֹּדֶשׁ.

כו **לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ.** כָּל אֵלֶּה הָיוּ דְּרָכִים אֶצְלָם בְּהַגְדֶּרֶת עֲתִידוֹת, בְּסוּרָם מִדַּרְכֵי רוּחַ טָהֳרָה וּנְבוּאָה לְדַרְכֵי רוּחַ הַטֻּמְאָה. וּבִהְיוֹת מִדַּרְכֵי יִרְאַת הָאֵל וּכְבוֹדוֹ שֶׁלֹּא נְחַלֵּל בְּהַקָּפַת הָרֹאשׁ כְּמַעֲשֵׂה שׁוֹטִים וְשִׁכּוֹרִים אוֹ כּוֹמְרִים, וְלֹא בְּגִלּוּחַ הַזָּקָן כְּאָמְרָם "הַדָּרַת פָּנִים זָקָן" (שבת קנב), וְלֹא בְּשֶׁרֶט לְנֶפֶשׁ כְּמַחֲשִׁיבִים מְאֹד מִיתַת הָאָדָם וּמִתְאַבְּלִים מְאֹד עָלֶיהָ. וְכֵן בִּכְתֹּבֶת קַעֲקַע לָתֵת אוֹת בִּבְשָׂרֵנוּ מִלְּבַד אוֹת הַבְּרִית.

כט וְלֹא בְּהַזְנוֹת הַבַּת אֲפִלּוּ פְּנוּיָה, אֲשֶׁר הוּא חִלּוּל לָהּ וּלְאָבִיהָ, כָּעִנְיָן "כִּי תָּחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת" (ויקרא כא:ט).

ל וְאַחַר שֶׁהִזְהִיר מֵהָעִנְיָנִים הַמְחַלְּלִים, צִוָּה לְכַבֵּד אֶת הַיָּמִים וְהַמְּקוֹמוֹת וְהָאֲנָשִׁים הַקְּדוֹשִׁים, וְאָמַר **אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ.** שֶׁהֵם הַשַּׁבָּת וְכָל מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. **וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ.** וְהוּא כָּל מָקוֹם מְקֻדָּשׁ לְתוֹרָה וְלִתְפִלָּה וְלַעֲבוֹדָה. וּבְהִיוֹת דְּרִישַׁת הָאוֹבוֹת אֵצֶל הָאֻמּוֹת דְּרִישָׁה אֱלֹהִית בְּעַד הַחַיִּים אֶל הַמֵּתִים, אָמַר.

לא **אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֹבוֹת.** אַל תִּפְנוּ אֲלֵיהֶם, אֲבָל תִּתְנוּ עֹרֶף וְלֹא פָנִים. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא תִכַּבְּדוּם. **אַל תְּבַקְּשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם.** אַל תְּבַקְּשׁוּ אוֹתָם כְּדֵי לְהִטָּמֵא בָהֶם, אֲבָל תְּבַקְּשׁוּ לָדַעַת טִיבָם לְהוֹרוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת (דברים יח:ט) "אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת" (שבת עה:).

לב **מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם.** אֲבָל תְּהַדְּרוּ קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן, וּמֵהֶם הַשֵּׂיבָה בְּרֹב, כְּאָמְרוֹ "עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה, בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא" (משלי טז:לא). **וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן.** וְהֵם תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "אֵין זָקֵן אֶלָּא מִי שֶׁקָּנָה חָכְמָה" (קידושין לב:). וְאַחַר שֶׁהִזְהִיר עַל כְּבוֹד הַקְּדוֹשִׁים, הִזְהִיר מִלְּבַזּוֹת אֶת הַשְּׁפָלִים, וְאָמַר.

לג **וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר (בְּאַרְצְכֶם) לֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ.** אֲפִלּוּ אוֹנָאַת דְּבָרִים, וְהוֹסִיף וְאָמַר.

לה **לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה.** וְזֶה כִּי בִּהְיוֹת בִּכְלַל אוֹנָאָה גַּם אוֹנַאַת מָמוֹן, הִזְהִיר מִן הָאוֹנָאָה הַכְּלָלִית לָאֶזְרָח וְלַגֵּר, וְהֵם מִדּוֹת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ וּמִשְׁקְלוֹתָם.

לו **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקּוֹתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטַי.** תַּעֲנִינוּ בָּהֶם וְתַכִּירוּ הֱיוֹתָם הֲגוּנִים.

וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם. וּבְזֶה הָאִפֵּן תַּעֲשׂוּ אוֹתָם.

אֲנִי ה׳. בֵּאֵר שֶׁכָּל שְׁמִירַת הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה בְּלִי תוֹסֶפֶת וּבְלִי גֵּרָעוֹן, כִּי אָמְנָם מַעֲשֵׂי ה׳ וּמִצְוֹתָיו הֵם בְּתַכְלִית שְׁלֵמוּת, אֲשֶׁר עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ.

פרק כ

ב **אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ.** אַחַר שֶׁבֵּאֵר הַכַּוָּנָה הָאֱלֹהִית לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן יִדְמוּ אֵלָיו כְּפִי הָאֶפְשָׁר, וְהוֹרָה אוֹתָם אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּהֶם תּוּשַׂג הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּנֶת מֵאֵת הָאֵל יִתְעַלֶּה, וְהִזְהִיר מֵהֶפְכָּהּ, דִּבֵּר בְּעִנְיַן הַמִּטַּמְּאִים בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה מִינֵי טֻמְאוֹת הַמְנַגְּדוֹת לַקְּדֻשָּׁה הַנִּזְכֶּרֶת. הָאַחַת הִיא הַטֻּמְאָה בַּדֵּעוֹת, כְּעִנְיַן הַמֹּלֶךְ שֶׁאָמַר בּוֹ "לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי" (ויקרא כ:ג), וּכְעִנְיַן הָאוֹבוֹת וְהַיִּדְּעֹנִים שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם לְמַעְלָה (ויקרא יט:לא) "אַל תִּפְנוּ לָטֻמְאָה בָהֶם". וְהַשֵּׁנִית הִיא הַטֻּמְאָה בַּזֶּרַע, וְזֶה בַּעֲרָיוֹת שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם לְמַעְלָה (ויקרא יח:כד-כה) "אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה, כִּי בְכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ". וְהַשְּׁלִישִׁית הַטֻּמְאָה בְּמַאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת, שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם בְּסוֹף זֹאת הַפָּרָשָׁה (ויקרא כ:כה) "אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא". אָמְנָם בְּפָרָשַׁת אֱמֹר דִּבֵּר עַל הַטֻּמְאָה בְּמֵת וְחִלּוּל הַזֶּרַע וְהַמּוּמִין וְהַמְּעִילָה, אֲשֶׁר אֵין לָהֶם עִנְיַן זוּלָתִי בַּקְּדֻשִּׁים בִּלְבַד. וְהִתְחִיל לְדַבֵּר בַּמֹּלֶךְ וְאָמַר **עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן.** וְזֶה יֵעָשֶׂה הֶהָמוֹן בְּקַנְאָם לְכְבוֹד קוֹנָם, וְזֶה כְּשֶׁיֵּשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה.

ג **וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא.** אִם לֹא יָשׁוּב מֵרִשְׁעוֹ, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תְּהֵא מִיתָתוֹ כַּפָּרָתוֹ.

וְהִכְרַתִּי אוֹתוֹ. וְזֶה בְּהֶכְרֵחַ יוּבַן לְחַיֵּי עוֹלָם, אַחַר שֶׁרְגָמוּהוּ בְּאֶבֶן שֶׁאֵין לְהַכְרִיתוֹ עוֹד בָּעוֹלָם הַזֶּה.

לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי. לְסַלֵּק הַשְּׁכִינָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְרָאוּי שֶׁהֵם יִרְגְּמוּהוּ. **וּלְחַלֵּל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי.** לְפִיכָךְ אֶתֵּן פָּנַי בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדָה זָרָה.

ה **וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ.** כִּי לֹא תִהְיֶה הַעְלָמַת עֵינַי עַם הָאָרֶץ זוּלָתִי מִיַּד מִשְׁפַּחְתּוֹ הַמַּחֲזִיקִים בְּיָדוֹ.

ז **וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם.** בִּפְרִישָׁה מִן הָעֲרָיוֹת.

וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים. שֶׁיִּהְיֶה הַזֶּרַע מוּכָן לִשְׁרוֹת שְׁכִינָה בְּתוֹכוֹ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קדושין ע:) שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל מִשְׁפָּחוֹת מְיוּחָסוֹת בְּיִשְׂרָאֵל. **כִּי אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם.** שֶׁאָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ" (בראשית יז:ז), לְזֶרַע הַמְיוּחָס אַחֲרֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במדבר רבה יב, ד).

ח **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם.** וּבְזֶה הָאֹפֶן שֶׁתִּתְקַדְּשׁוּ בִּפְרִישָׁה מִן הָעֲרָיוֹת תִּשְׁמְרוּ וְתַעֲשׂוּ לְדוֹרוֹת, כִּי אִם לֹא תִתְקַדְּשׁוּ אַתֶּם יִמְרוּ גַּם הַבָּנִים בְּלִי סָפֵק בִּהְיוֹתָם נוֹלָדִים בְּחֵטְא, כְּעִנְיַן "הֵן בְּעָוֹן חוֹלָלְתִּי" (תהלים נא:ז).

אֲנִי ה׳ מְקַדִּשְׁכֶם. כִּי אָמְנָם מַה שֶּׁאָסַרְתִּי בַּעֲרָיוֹת הוּא לְקַדֵּשְׁכֶם לַעֲבוֹדָתִי.

ט **כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל.** וְהָאוֹת עַל שֶׁאֲנִי מַקְפִּיד כָּל כָּךְ שֶׁתִּהְיֶה הַקְּדוּשָׁה בַּזֶּרַע, שֶׁהֲרֵי עָנַשְׁתִּי מִיתַת בֵּית דִּין אֶת הַמְקַלֵּל הוֹרָיו, שֶׁזֶּה יִקָּרֶה עַל הָרֹב בִּהְיוֹת פָּסוּל בַּזֶּרַע, כִּי אָז הוּא בִּלְתִּי מוּכָן אֶל מַה שֶּׁכָּתוּב ״שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְכוּ׳״ (משלי א׳:ח׳). וְאִישׁ כָּזֶה לֹא יִשְׁמֹר חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, כִּי לֹא יְקַבְּלֵם מֵאָבִיו וּמֵאִמּוֹ כְּלָל.

כה **וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה.** מִמִּינֵי הַטְּמֵאִים אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם מִן הַטְּהוֹרִים.

לְטַמְּאָ. בְּעִנְיַן שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁקֶץ מְטַמֵּא אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְזֶה בַּאֲכִילָתָם לֹא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא בִּלְבַד.

כו **וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי.** וּמֵאַחַר שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בְּכָל אֵלֶּה לְקַדֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה מִי שֶׁיָּסוּר מִזֶּה בְּאוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי אֲשֶׁר עִנְיָנָם כֻּלּוֹ בְּרוּחַ טֻמְאָה, עַל הֵיפֶךְ כָּל הַמְכֻוָּן, רָאוּי שֶׁיִּסָּקֵל בְּלִי סָפֵק.

פרק כא

א **וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים.** מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְמַעְלָה לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת כָּל מִינֵי הַטֻּמְאוֹת, וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהוֹר, כִּי זֶה יָאוֹת יוֹתֵר לַכֹּהֲנִים, כַּאֲמָרוֹ (ויקרא י׳:י׳-יא) ״וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּלְהוֹרֹת״.

וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם. שֶׁצְּרִיכִים הֵם לִיזָּהֵר בִּלְעָדֵי אֵלֶּה גַּם מִטֻּמְאַת מֵת וְחִלּוּל הַזֶּרַע, שֶׁהֵם מַעֲלוֹת קְדֻשָּׁה לַכֹּהֲנִים בִּלְבָד.

לָנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו. שׁוּם אֶחָד מֵהַכֹּהֲנִים לֹא יִטַּמָּא לְנֶפֶשׁ בְּעַמָּיו, שֶׁהוּא כָּל מֵת מִן הֶהָמוֹן שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא מֵעַמּוֹ בִּלְבַד.

ד **לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֻחָלּוֹ.** וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יִטַּמָּא הַכֹּהֵן כִּי אִם לִקְרוֹבָיו, הוּא כִּי אָמְנָם הַכֹּהֵן הוּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, כִּי ״שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ״ (מלאכי ב׳:ז׳), וְרָאוּי לְאִישׁ כָּזֶה לִנְהוֹג נְשִׂיאוּת כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁתַּמְּעָן מִלֵּיהּ, וְאֵין רָאוּי שֶׁיְּחַלֵּל הֲכָנָתוֹ אֶל מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו כְּדֵי לְכַבֵּד הַמֵּתִים הַבְּלִתִּי קְרוֹבִים, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין מז) שֶׁהַקְּבוּרָה וְהַהֶסְפֵּד לַמֵּת הֵם יְקָרָא דְּשַׁכְבֵי. אָמְנָם לִקְרוֹבִים הִתִּיר לְהִטַּמֵּא, כִּי כְּבוֹדָם הוּא כְּבוֹדוֹ.

ה **לֹא יְקָרְחוּ.** אַף עַל פִּי שֶׁהִתַּרְתִּי לָהֶם הַטֻּמְאָה עַל מֵתֵיהֶם לִכְבוֹדָם, לֹא הִתַּרְתִּי שֶׁיַּפְלִיגוּ בַּאֲבֵלוּת לְהַרְבּוֹת כְּבוֹד מֵתֵיהֶם עַל יְדֵי קָרְחָה וּשְׂרִיטָה, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: ״מַה לְהַלָּן עַל מֵת, אַף כָּאן עַל מֵת״ (תורת כהנים א׳:ג׳).

ו **וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם.** וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֵלֶּה לִכְבוֹדוֹ, אֵין לוֹ רְשׁוּת לִמְחוֹל עַל כְּבוֹדוֹ, כִּי אָמְנָם הַכַּוָּנָה בִּכְבוֹד הַכֹּהֲנִים הוּא לִכְבוֹד הָאֵל יִתְבָּרַךְ, וּכְשֶׁיְּמַחֲלוּ עַל זֶה יְחַלְּלוּ אֶת שְׁמוֹ.

ז **כִּי קָדוֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו.** כָּל זֶרַע הַכְּהֻנָּה שֶׁהוּא בָּעַל בְּעָמָיו הוּא מְקֻדָּשׁ לֵאלֹהָיו, וְאִם יִשָּׂא אֶת אֵלֶּה הַנָּשִׁים יְחַלֵּל אֶת כְּבוֹדוֹ וְזַרְעוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָאוּי לְאוֹתָהּ הַקְּדֻשָּׁה.

יב **וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא.** בִּשְׁבִיל הַמֵּת.

וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו. שֶׁיִּרְאֶה שֶׁהוּא מַחֲשִׁיב יוֹתֵר כְּבוֹד הַמֵּת מִכְּבוֹד הַמִּקְדָּשׁ וְהַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּתְּנָה לוֹ.

יח **כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב.** לְעַמּוֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה׳, כְּעִנְיַן ״כִּי אֵין לָבוֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק״ (אסתר ד׳:ב׳).

אִישׁ עִוֵּר. וְהֵם הַמּוּמִים אֲשֶׁר בַּתּוֹלָדָה מֵחֶסְרוֹן הַחֹמֶר אוֹ הַפֹּחַ הַמְצַיֵּר.

יט **שֶׁבֶר רָגֶל.** וְהֵם מוּמִים קוֹרִים מִפְּצוּת מִחוּץ לַגּוּף.

כ **אוֹ גִבֵּן.** וְהֵם מוּמִים בָּאִים מִמַּקָּרָה בְּלַחוּת הַגּוּף וְהֶפְסֵדָם.

פרק כב

ב **וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.** שֶׁלֹּא יַחְשְׁבוּ שֶׁלְּגֹדֶל מַעֲלָתָם יִהְיוּ קָדְשֵׁי הָעָם כְּחוּלִּין אֲצָלָם, כְּעִנְיַן מְגִלָּה לְתַלְמִיד אֵינוֹ מְגִלָּה לְרַב (מועד קטן טז.). **וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשֵׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּישִׁים לִי.** וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם אוֹתוֹ הַהֶקְדֵּשׁ שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְדִּישִׁים לִי שֶׁקָּרְאוּ עָלָיו שֵׁם קֹדֶשׁ.

ז **כִּי לַחְמוֹ הוּא.** וְלֹא יִצְטָרֵךְ לְהַמְתִּין כַּפָּרָתוֹ קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל לַחְמוֹ, כְּאָמְרָם פֶּרֶק קָמָא דִּבְרָכוֹת "הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה".

ט **אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם.** אֲנִי קִדַּשְׁתִּי אוֹתָם הַמֻּקְדָּשִׁים מִכְּיָון שֶׁהִקְדִּישׁוּם יִשְׂרָאֵל, וְרָאוּי שֶׁיֵּעָנְשׁוּ הַכֹּהֲנִים עַל חִלּוּלָם.

טז **וְהִשְׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה.** הֵם עַצְמָם כְּשֶׁהִקְדִּישׁוּ הַהֶקְדֵּשׁ עָשׂוּ שֶׁיִּהְיוּ אֲשֵׁמִים כְּשֶׁיִּהְיוּ מוֹעָלִים בּוֹ לִיהָנוֹת מִמֶּנּוּ, וְלֹא נֶאֱמַר הַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר. וְהַטַּעַם בָּזֶה הוּא כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם, שֶׁכֵּיָון שֶׁהִקְדִּישׁוּ אֶת הַדָּבָר אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ, וְאֵין לְאֵל יָדָם לְהַפְקִיעַ אֶת קְדֻשָּׁתוֹ.

יח **אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ.** אַחַר שֶׁדִּבֵּר בַּכֹּהֲנִים הַמַּקְרִיבִים וּקְדֻשָּׁתָם, דִּבֵּר בִּתְנָאֵי הַנִּקְרָבִים וְאָמַר **לְכָל נִדְרֵיהֶם וּלְכָל נִדְבוֹתָם.** שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָרְבְּנוֹת נְדָבָה וַיִחְשׁוֹב שֶׁכָּל מַה שֶּׁיִּתְנַדֵּב אֲפִלּוּ בַּעַל מוּם יִהְיֶה לְרָצוֹן, כֵּיָון שֶׁלֹּא הָיָה זֶה שֶׁנָּתַן חוֹבָה עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁחָשְׁבוּ קְצָת מִיִּשְׂרָאֵל, וְהֶרְאָה טָעוּתָם הַנָּבִיא בְּאָמְרוֹ "וְכִי תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע, וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע, הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ" (מלאכי א:ח).

יט **לִרְצוֹנְכֶם.** לְקָרְבָּן שֶׁיִּהְיֶה לְרָצוֹן לָכֶם, וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת.

תָּמִים זָכָר. שֶׁיִּהְיֶה תָּמִים, כִּי אָמְנָם "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ" (דברים לב:ד), וְתָמִים יִרְצֶה, וְזֶה בֵּאֵר בְּאָמְרוֹ.

כ **כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם.** כְּעִנְיַן "הַיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ" (מלאכי א:ח). וְאַחַר שֶׁהִזְהִיר עַל הָעוֹלָה שֶׁהִיא קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁיִּהְיֶה זָכָר וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מוּם, וּבֵאַר שֶׁזֶּה אֵינוֹ מְחוּיָב זוּלָתִי בְּבָקָר וּבְצֹאן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "תְּמוּת וּזְכָרוּת בִּבְהֵמָה וְאֵין תְּמוּת וּזְכָרוּת בְּעוֹפוֹת", אָמַר.

כא **וְאִישׁ כִּי יַקְרִיב זֶבַח שְׁלָמִים לַה'.** בֵּאַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם קָדָשִׁים קַלִּים וּבָהֶם לֹא יִתְחַיֵּב זַכְרוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר לְמַעְלָה בְּאָמְרוֹ "אִם זָכָר אִם נְקֵבָה" (ויקרא ג:א), מִכָּל מָקוֹם יִתְחַיֵּב בָּהֶם תְּמִימוּת. וּבֵאַר הַטַּעַם בָּזֶה בְּאָמְרוֹ **לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה',** שֶׁאֵין רָאוּי לְהַקְרִיב בַּעַל מוּם לָאֵל יִתְבָּרַךְ. וְהוֹסִיף טַעַם שֵׁנִי בְּאָמְרוֹ **וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה',** אִם אוּלַי נָפַל בּוֹ מוּם אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁוּהוּ הַבְּעָלִים, לֹא יַעֲלוּ הָאֵימוּרִים לַמִּזְבֵּחַ, כִּי אֵין רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה בַּקָּרְבָּן מוּם הַנִּמְאָס לְפָנָיו.

כג **נֶדֶב תַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ.** אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מוּמִין נִרְאִים הַרְבֵּה וַיַחְשׁוֹב הַחוֹשֵׁב שֶׁאֲפִלּוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת אֵינָן רְאוּיִים, אָמַר שֶׁלְּנֶדֶבַת בֶּדֶק הַבַּיִת הֵם רְאוּיִים כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה, מֵאַחַר שֶׁאֵין לַמִּזְבֵּחַ חֵלֶק בָּהֶם וְאֵין קְדֻשָּׁה עָלָיו אֶלָּא קְדֻשַּׁת דָּמִים שֶׁיִּמָּכֵר וְיֵצֵא לְחֻלִּין.

כד **וּמָעוּךְ וְכָתוּת.** אַחַר שֶׁדִּבֵּר בְּמוּמִים הַמִּקְרִיִּים אֲשֶׁר עִנְיָנָם בַּקָּדָשִׁים בִּלְבַד, שֶׁאָסוּר לְהַקְרִיב בַּעֲלֵי מוּמִין לַמִּזְבֵּחַ וּלְהַטִּיל בָּהֶם מוּם אַחַר הֱקְדֵּשָׁן, דִּבֵּר עַל מוּמִים מְלַאכוּתִיִּים שֶׁאָסוּר לְהַטִּילָם אֲפִלּוּ בִּבְהֵמַת חוּלִין.

כה **וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ.** אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבְּלִין מֵהֶם נְדָרִים וּנְדָבוֹת, לֹא נְקַבֵּל מֵהֶם בַּעֲלֵי מוּמִין אֲפִלּוּ עַל יְדֵי סָרוּס, אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיוּ הַסָּרִיסִים בִּבְהֵמוֹת מְשֻׁבָּחִים אֶצְלָם וְשֶׁאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם "הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ" (מלאכי א:ח). וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַסָּרִיס רָאוּי לַמִּזְבֵּחַ הוּא.

כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּם שֶׁבַּסֵּתֶר, הוּא מַשְׁחִיתָם מִשְּׁלֵימוּתָם הַמְּכֻוָּן, וְהוּא שֶׁיּוּכַל לְהוֹלִיד בְּדוֹמֶה.

כו **שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב.** אַחַר שֶׁהִזְכִּיר כָּל מִינֵי הַמּוּמִים בַּקָּדָשִׁים וְהִרְחִיק אוֹתָם מִן הַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים יִהְיֶה הַתָּמִים שָׁוֶה סֶלַע וְהַבַּעַל מוּם שָׁוֶה שְׁתַּיִם לְגָדְלוֹ וְשֶׁמְּנוּ, וְלִפְעָמִים יִהְיֶה מוּם נֶחְשָׁב עִלּוּי לְמִנְחַת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, וְזֶה כִּי "הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ" (דברים לב:ד), חָפֵץ בִּתְמִימוּת וּשְׁלֵמוּת הַנִּקְרָב וְהַמַּקְרִיב, שֶׁיִּהְיֶה הַנִּקְרָב עַל שְׁלֵמוּתוֹ הַטִּבְעִי וְהַמַּקְרִיב עַל שְׁלֵמוּתוֹ הָאֱלֹהִי לְהַדְּמוֹת לְיוֹצְרוֹ כְּפִי הָאֶפְשָׁר, אָמַר שֶׁכְּמוֹ כֵן בְּעִנְיַן גְּבוּל הַזְּמַנִּים שֶׁהִגְבִּיל עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרֹעַ. וְהִזְכִּיר אִסּוּר מְחֻסַּר זְמַן וְאִסּוּר שְׁחִיטַת אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד, וְאִסּוּר מַחֲשֶׁבֶת חוּץ לִזְמַנּוֹ אֲפִלּוּ בְּקָדָשִׁים קַלִּים. וְהִזְכִּיר הַתּוֹדָה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִכְּלַל הַשְּׁלָמִים הֻגְבַּל זְמַנָּהּ לְיוֹם וְלַיְלָה אֶחָד בִּלְבַד וְלֹא לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה כִּשְׁאָר הַשְּׁלָמִים.

כט **לְרָצוֹנְכֶם תִּזָּבֵחוּ. בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל.** יְהִי רְצוֹנְכֶם וְכַוָּנַתְכֶם בְּעֵת שְׁתִּזְבְּחוּ שֶׁבַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל. וְזֶה **כִּי אֲנִי ה'.** פּוֹעֵל פְּעֻלָּתִי תְּמִימָה וְנוֹתֵן גְּבוּל עַל שְׁלֵימוּת בְּלִתִּי מְקֻבָּל הַפָּחוֹת וְהַיֶּתֶר.

לב **וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי.** וּמֵאַחַר שֶׁאַתֶּם רוֹאִים אֶת פְּעֻלָּתִי עַל זֶה הַשְּׁלֵמוּת, אִם כֵּן אַתֶּם הַמְקֻדָּשִׁים לְלֶכֶת בִּדְרָכַי אַל תְּחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בִּפְעֻלּוֹת חֲסֵרוֹת וּמְגֻנּוֹת, כְּעִנְיַן "וַיָּבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁמָּה וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי" (יחזקאל לו:כ).

וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם נִפְלָאוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּדַּרְתִּי בְּאָמְרִי "הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאוֹת" (שמות לד:י). וְהַטַּעַם בָּזֶה, כִּי אָמְנָם **אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם.**

לג **הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים.** לִהְיוֹת מַנְהִיג אֶתְכֶם בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, כְּמִשְׁפַּט הַנִּבְדָּלִים מֵחֹמֶר, בִּהְיוֹתְכֶם הוֹלְכִים בְּדַרְכֵי קְדֻשָּׁתִי, כְּאָמְרוֹ "אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ" (ירמיהו י:ב).

אֲנִי ה׳. לֹא שָׁנִיתִי וְאֶעֱשֶׂה כְּמֹאָז, אִם לֹא יִהְיוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, כְּאָמְרוֹ (מיכה ז:טו) ״כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת״.

פרק כג

ב מוֹעֲדֵי ה׳ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. אַחַר שֶׁדִּבֵּר בְּעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת וּמַקְרִיבֵיהֶם שֶׁהַכַּוָּנָה בָּהֶם הַשְׁרוֹת הַשְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, כְּאָמְרוֹ ״עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה׳ אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה״ (שמות כט:מב), דִּבֵּר בַּמּוֹעֲדִים אֲשֶׁר בִּשְׁבִיתָתָם יְכוּן לִשְׁבוּת מִמַּעֲשֵׂה הֶדְיוֹט בְּקָצָתָם לְגַמְרֵי כְּעִנְיַן בְּשַׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּלְעִסּוֹק בְּכֻלָּם בְּתוֹרָה וְעִסְקֵי קֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ ״שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָבֵד וְכוּ׳, וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ״ (שמות כ:ט-י), שֶׁתִּשְׁבּוֹת מִמְּלַאכְתְּךָ וְיִהְיֶה עִסְקְךָ כֻּלּוֹ לַה׳ אֱלֹהֶיךָ. וּבְקָצָתָם תִּהְיֶה הַשְׁבִיתָה מִמְּלֶאכֶת עֲבוֹדָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁהוּא הָעִנְיָן בְּשִׁאָר הַמּוֹעֲדִים, וְהַכַּוָּנָה בָּהֶם שֶׁעִם שִׁמְחַת הַיּוֹם שֶׁיִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשְׂיו יִהְיֶה הָעֵסֶק בְּקָצָתוֹ בְּעִסְקֵי קֹדֶשׁ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה ״יוֹם טוֹב חֶצְיוֹ לַה׳ וְחֶצְיוֹ לָכֶם״. וּבָזֶה תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה עַל יִשְׂרָאֵל בְּלִי סָפֵק, כְּאָמְרוֹ ״אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל״ (תהלים פב:א). אָמַר אֹתָם מוֹעֲדִים שֶׁתִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, פֵּירוּשׁ אֲסִיפוֹת עָם לְעִסְקֵי קֹדֶשׁ, כִּי אֲסִיפַת הָעָם תִּקָּרֵא ״מִקְרָא״, כְּמוֹ ״חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא״ (ישעיהו א:יג), וְכֵן ״עַל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאֶיהָ״ (ישעיהו ד:ה).

אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי. הֵם אוֹתָם הַמּוֹעֲדִים שֶׁאֶרְצֶה בָם. אָמְנָם כְּשֶׁלֹּא תִּקְרְאוּ אוֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲבָל יִהְיוּ מִקְרָאֵי חוֹל וְעֵסֶק בְּחַיֵּי שָׁעָה וְתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי הָאָדָם בִּלְבָד, לֹא יִהְיוּ מוֹעֲדַי, אֲבָל יִהְיוּ ״מוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי״ (ישעיהו א:יד).

ג שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה. הוּא הַיּוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ, קוֹבֵעַ אוֹתָם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה תְּחִלַּת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה כְּפִי הִשְׁתַּנּוּת הָאֹרֶךְ בְּגְלִילוֹת מִתְחַלְּפוֹת, וְעִם זֶה הָיְתָה הַשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה מְשֹׁעֶרֶת כְּפִי אֵיזֶה אֹרֶךְ מְיֻחָד בְּהֶכְרֵחַ, מִכָּל מָקוֹם תִּהְיֶה תְּחִלַּת הַשַּׁבָּת וְסוֹפָהּ בְּכָל אֶחָד מֵהַגְּלִילוֹת לְיוֹשְׁבָיו כְּפִי הַתְּחָלַת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה בַּגְּלִיל הַהוּא.

ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳. אַחַר שֶׁדִּבֵּר בְּשַׁבָּת שֶׁמּוֹעֲדָהּ כְּבָר נִקְבַּע, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים פרק ע״פ) ״שַׁבָּת הִיא דְּקָבְעָה אַנַּפְשַׁהּ״, הִתְחִיל בְּעִנְיַן הַמּוֹעֲדוֹת אֲשֶׁר מוֹעֲדָם הוּא עַל יְדֵי קְרִיאַת בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כ״ה.) ״אַתֶּם אֲפִילוּ שׁוֹגְגִין, אַתֶּם אֲפִילוּ מְזִידִין, אַתֶּם אֲפִילוּ מוּטְעִין״.

ה בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַה׳. הִזְכִּיר עִנְיַן הַפֶּסַח אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יוֹמוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ, כִּי הִיא סִבַּת הִשְׁתַּנּוּת זְמַנֵּי הַמּוֹעֲדִים, כִּי אָמְנָם הֱיוֹת הַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה זְמַן זֶבַח הַפֶּסַח לְדוֹרוֹת מְכֻוָּן עִם הַזְּמַן שֶׁהָיָה הַזֶּבַח שֶׁל אוֹתָהּ פְּסִיחָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּחֲצִי אוֹתָהּ הַלַּיְלָה בְּכִוּוּן, הִיא סִבָּה שֶׁיִּהְיֶה זֶה מָסוּר לְבֵית דִּין וְעִבּוּרֵיהֶם וְחֶשְׁבּוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּאָמְרוֹ ״שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה׳ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה״ (דברים טז:א), וּבָאָה הַקַּבָּלָה עַל זֶה שֶׁיְּקַבְּעוּ חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה שֶׁל פֶּסַח שֶׁיִּהְיֶה בָּאָבִיב.

ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַה׳ שִׁבְעַת יָמִים. לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין חוֹל הַמּוֹעֵד חוֹל לְגַמְרֵי, כִּי בִּהְיוֹת בָּהֶם קָרְבַּן צִבּוּר נוֹסָף עַל הַתָּמִיד, כְּמוֹ בְּיוֹם מִקְרָא קֹדֶשׁ, הוּא מִכְלַל הֶחָג בְּלִי סָפֵק. וְלֹא בֵּאֵר עִנְיַן הַמּוּסָפִין בָּזֶה, שֶׁאֵין זֹאת הַכַּוָּנָה עַתָּה, כְּמוֹ שֶׁלֹּא בֵּאֵר עִנְיָנָם גַּם בִּשְׁאָר הַמּוֹעֲדִים. וּבָזֶה הָאֹפֶן כָּתַב בְּחַג הַסֻּכּוֹת לְהוֹרוֹת עַל קְדֻשַּׁת חוֹל הַמּוֹעֵד. אָמְנָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הִזְכִּיר גַּם כֵּן ״אִשֶּׁה לַה׳״ לְהוֹרוֹת שֶׁיֵּשׁ מוּסָף נוֹסָף עַל שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ ״מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ״ (במדבר כט:ו). אֲבָל בְּשַׁבָּת וְחַג הַשָּׁבוּעוֹת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הִזְכִּיר עִנְיַן הַמּוּסָפִים כְּלָל, כִּי מַה שֶּׁכָּתַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים ״וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַה׳״ הֵם עוֹלוֹת וְחַטָּאוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל וְהַצִּבּוּר הַמְבֹאָרִים בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת. וְכָלַל שַׁבָּת וְהַפֶּסַח וְחַג הַמַּצּוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד, כִּי שְׁלָשְׁתָּם נִצְטַוּוּ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה. אֲבָל בְּשִׁאָר הַמּוֹעֲדוֹת יֵחֵד לְכָל מוֹעֵד דִּבּוּר לְעַצְמוֹ. וְהִתְחִיל דִּבּוּר חַג הַשָּׁבוּעוֹת מִן הָעֹמֶר, כִּי מֵאָז מִתְחִיל קָצִיר בָּעֹמֶר וּסְפִירַת הַשָּׁבוּעוֹת שֶׁהֵם מֵעִנְיַן הֶחָג הַנִּקְרָא ״חַג קָצִיר״ וְ״חַג שָׁבוּעוֹת״, שֶׁבּוֹ נִתֵּן הוֹדָאָה לָאֵל יִתְבָּרַךְ. כִּי אָמְנָם מִכַּוָּנוֹת הָרְגָלִים הֵם הַתְּפִלָּה וְהַהוֹדָאָה, כְּמוֹ בְּמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, הַתְּפִלָּה לָאֵל עַל הָאָבִיב וְהַהוֹדָאָה עַל הַחֻרּוּת. וּבִהְיוֹת כִּי הַצָּלַחַת הַקָּצִיר תִּהְיֶה כְּפִי מִזְגַּן הַזְּמַן מִתְּחִלַּת הָאָבִיב עַד הַקָּצִיר, כַּאֲמָרוֹ ״שָׁבֻעוֹת חֻקּוֹת קָצִיר יִשְׁמָר לָנוּ״ (ירמיהו ה:כד), הָיָה הָעֹמֶר הוֹדָאָה עַל הָאָבִיב כְּמַקְרִיב בִּכּוּרֵי הַשָּׂדֶה לַבְּעָלִים, וְהָיָה הַקָּרְבָּן עִמּוֹ לִתְפִלָּה עַל הֶעָתִיד, וְהָיְתָה הַסְּפִירָה זִכָּרוֹן לִתְפִלַּת יוֹם יוֹם, וְהָיָה חַג הַקָּצִיר הוֹדָאָה עַל טוּב הַקָּצִיר, וְחַג הָאָסִיף עַל טוּב הָאָסִיף.

יד בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אִסּוּר הֶחָדָשׁ עַד עֶצֶם יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קָרְבָּן וְלֹא מִקְדָּשׁ.

יז חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים. הָעֹמֶר הָיָה בִּכּוּרֵי שְׂעוֹרִים, וְאֵלֶּה הָיוּ בִּכּוּרֵי קָצִיר חִטִּים, וְעַל שְׁמָם נִקְרָא הֶחָג ״יוֹם הַבִּכּוּרִים״, כְּאָמְרוֹ (במדבר כח:כו) ״וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה״. וְאָמַר ״לַה״ כִּי בָהֶם הֵחֵדָשׁ לְקָרְבָּן. וּבִהְיוֹת זֶה כְּעִנְיַן הוֹדָאָה עַל שָׁבוּעוֹת חֻקּוֹת הַקָּצִיר שֶׁבָּהֶם הָיְתָה סַכָּנַת הַתְּבוּאָה, הָיוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם חָמֵץ קְרֵבוֹת עִם כִּבְשֵׁי שְׁלָמִים, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בְּשַׁלְמֵי תּוֹדָה (ויקרא ז:יג) עַל חַלּוֹת לֶחֶם חָמֵץ.

כא חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קְרֵבִים מִינֵי הַקָּרְבָּן בְּמוֹשְׁבוֹת הַגְּלוּת, לֹא יֵחָדֵל עִנְיַן הַסְּפִירָה וְעִנְיַן מִקְרָא קֹדֶשׁ.

כב **וּבְקַצְרְכֶם.** אַחַר הַהוֹדָאָה עַל הַקָּצִיר וְהַצְלָחָתוֹ, הִזְהִיר עַל מִצְוֹות לְקִיּוּם הַמָּמוֹן הַמֻּשָּׂג בְּהַצְלָחָה, וְצִוָּה עַל לֶקֶט וּפֵאָה, כְּאָמְרָם (כתובות סו:) ״מֻלַּח מָמוֹן חֶסֶר, וַאֲמָרֵי לַהּ חֶסֶד״.

אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֵי הַקּוֹצְרִים וֵאלֹהֵי הַמְלַקְּטִים הַלֶּקֶט וְהַפֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאֵיטִיב לַמַּטִיבִים לָהֶם כְּדֵי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנִי.

כד **זִכְרוֹן תְּרוּעָה.** זִכְרוֹן תְּרוּעַת מֶלֶךְ, בָּהּ יָגִילוּ בְּמַלְכָּם, כְּאָמְרוֹ ״הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵנוּ הָרִיעוּ״ (תהלים פא:ב). וְזֶה מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ יוֹשֵׁב אָז עַל כִּסֵּא דִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה, כַּאֲמָרוֹ ״תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב״ (תהלים פא:ד-ה). וְרָאוּי לָנוּ לִשְׂמֹחַ אָז יוֹתֵר עַל שֶׁהוּא מַלְכֵּנוּ שֶׁיֵּשֶׁב כְּלַפֵּי חֶסֶד, וְיַזְכֶּה אוֹתָנוּ בְּשָׁפְטוֹ אוֹתָנוּ, כַּאֲמָרוֹ ״כִּי ה׳ שֹׁפְטֵנוּ, ה׳ מְחֹקְקֵנוּ, ה׳ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ״ (ישעיהו לג:כב).

כו **אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי.** אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁאָר מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ רָאוּי לִשְׂמֹחַ וּלְהִתְעַנֵּג גַּם בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּאָמְרוֹ ״אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מַמְתַקִּים וְשִׁלְחוּ מָנוֹת לְאֵין נָכוֹן לוֹ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם לַאֲדֹנֵינוּ״ (נחמיה ח:י), מִכָּל מָקוֹם בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הוּא יוֹם הַכִּפּוּרִים לְהִתְוַדּוֹת וּלְהִתְאוֹנֵן גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו, וְאֵינוֹ יוֹם שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג, אֲבָל הוּא יוֹם עִנּוּי, כְּאָמְרוֹ **וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה**, וְהוּא עִנְיַן קָרְבְּנוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל וְקָרְבְּנוֹת צִבּוּר הַבָּאִים לְכַפָּרָה.

כח **וְכָל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ. כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא.** כִּי רָאוּי בְּיוֹם כָּזֶה לִפְנוֹת מִשְׁאָר עֲסָקִים לָתֵת לֵב לְהַשִּׂיג מְחִילָה וְכַפָּרָה, עַל הֵפֶךְ ״הֵן בְּיוֹם צוֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ וְכָל עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ״ (ישעיהו נח:ג). וּבְהֵיוֹת שֶׁרֹב מִי שֶׁיֶּחֱטָא בְּעִנְיַן הָעִנּוּי יַעֲשֶׂה זֶה לְתַאֲבוֹן בִּלְבַד, וְרֹב מִי שֶׁיֶּחֱטָא בַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה חוֹטֵא לְהַכְעִיס, עִנֵּשׁ כָּרַת עַל הַבִּלְתִּי מִתְעַנֶּה וְעִנֵּשׁ אִבְדַן הַנֶּפֶשׁ עַל עֲשִׂית מְלָאכָה.

לא **בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם.** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם כַּפָּרַת מִזְבֵּחַ, שֶׁהִיא חוֹבַת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁקָּרָה בַּגָּלוּת.

לו **עֲצֶרֶת הִוא.** עִנְיַן הָעֲצִירָה הוּא לֹא בִּלְבַד לִשְׁבוּת מִמְּלָאכֶת הֶדְיוֹט, אֲבָל הִיא עִם זֶה אַזְהָרַת עֲמִידָה אֵיזֶה זְמַן בְּמָקוֹמוֹת הַמֻּקְדָּשׁ לַעֲבוֹד בַּמָּקוֹמוֹת הָהֵם אֶת הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּתוֹרָה אוֹ בִּתְפִלָּה אוֹ בַּעֲבוֹדָה, כְּעִנְיַן ״וְשָׁם אִישׁ מֵעַבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי ה׳״ (שמואל א כא:ח), וְהוּא אָמְרוֹ ״קַדְּשׁוּ צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה״ (יואל א:יד), וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָמַר יֵהוּא ״קַדְּשׁוּ עֲצָרָה לַבָּעַל״ (מלכים ב י:כ). אָמַר אִם כֵּן שֶׁזֶּה הַיּוֹם אַחַר חַג הַסֻּכּוֹת אֲשֶׁר בּוֹ שָׁלְמוּ כָּל שִׂמְחוֹת הָרֶגֶל, הוּא קֹדֶשׁ לִהְיוֹת יוֹם עֲצֶרֶת שֶׁיֵּעָצְרוּ בִּמְקוֹמוֹת הַקֹּדֶשׁ וְתִהְיֶה שִׂמְחָתוֹ שִׂמְחָה שֶׁל תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּאָמְרוֹ ״יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׂיו״ (תהלים קמט:ב). וְזֶה כְּעִנְיַן ״וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם, כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וְכוּ׳״ (איוב א:ה), וְזֶה מִפְּנֵי הַשִּׂמְחָה הַקּוֹרֶמֶת. וּבִהְיוֹת שֶׁבִּיּוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח נֶעֶצְרוּ יִשְׂרָאֵל עִם מֹשֶׁה יַחְדָּו לְשׁוֹרֵר לָאֵל יִתְבָּרַךְ, כְּאָמְרוֹ ״אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות טו:א), קֻדַּשׁ אוֹתוֹ הַיּוֹם לִהְיוֹת עֲצֶרֶת לַה׳, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתְּשׁוּעָה בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, וְזֶה בְּאֹר בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה בְּאָמְרוֹ ״וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה״ (דברים טז:ח). וּבִהְיוֹת שֶׁהָיָה יוֹם הַחֲמִשִּׁים לִיצִיאַת מִצְרַיִם יוֹם מַתַּן תּוֹרָה אֲשֶׁר בּוֹ נֶעֶצְרוּ יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו לַעֲבוֹדַת הָאֵל יִתְבָּרַךְ, קָרְאוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) עֲצֶרֶת. אָמְנָם בַּתּוֹרָה לֹא הֻזְכַּר אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּזֶה הַשֵּׁם כְּלָל, וְזֶה מִפְּנֵי שֶׁקִּלְקְלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמֻּשָּׂג בַּעֲצִירָתָם, ״וַיִּתְנַצְּלוּ אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב״ (שמות לג:ו).

לט **אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם.** אַחַר שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַדְּבָרִים הַכְּלָלִים שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדִים מַסְכִּימִים בָּהֶם, וְזֶה בְּמַה שֶּׁכֻּלָּם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ וּטְעוּנִים קָרְבַּן מוּסָף, כַּאֲמָרוֹ ״אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה וְכוּ׳״ (ויקרא כג:לז), אָמַר ״אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם וְכוּ׳״, וְהוֹדִיעַ שֶׁחַג הַסֻּכּוֹת נִבְדָּל מִשְּׁאָר הַמּוֹעֲדִים: רִאשׁוֹנָה, שֶׁהַשְּׁמִינִי שֶׁלּוֹ מִקְרָא קֹדֶשׁ, כְּאָמְרוֹ **וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן**, לֹא כֵן בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבִימֵי חַג הַמַּצּוֹת, וְכֵן בַּחֲדָשִׁים וּבַשָּׁנִים שֶׁבָּהֶם קֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, לֹא הַשְּׁמִינִי. שֵׁנִית, בְּמַה שֶּׁזֶּה חַג טָעוּן שְׁנוּי דִירָה, כְּאָמְרוֹ ״בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ״ (ויקרא כג:מב). שְׁלִישִׁית, שֶׁטָּעוּן נְעָנוּעַ אַרְבַּע מִינִים, כְּאָמְרוֹ ״וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְכוּ׳״ (ויקרא כג:מ).

מג **אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם.** בֵּאֵר שֶׁכָּל אֵלֶּה לְתַכְלִית נָאוֹת לָנוּ מִכֶּוֶן מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ, לֹא יִגְרַע מִמֶּנּוּ עֵינָיו.

פרק כד

ב **צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן כּוּ׳.** אַחַר שֶׁכָּלָה הַשֶּׁמֶן שֶׁהִתְנַדְּבוּ בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, צִוָּה שֶׁיָּבִיאוּ לְדוֹרוֹת.

ג **יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ אַהֲרֹן.** אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת וְכֵן קְטֹרֶת הַתָּמִיד כְּשֵׁרָה בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט לְדוֹרוֹת כְּפִי מַה שֶּׁקִּבְּלוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מִכָּל מָקוֹם נֶאֱמַר בִּשְׁנֵיהֶם ״אַהֲרֹן״, כִּי אָמְנָם כָּל יְמֵי הַמִּדְבָּר הָיָה עִנְיַן הַמִּשְׁכָּן בְּכָל יוֹם כְּעִנְיָנוֹ לְדוֹרוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״כִּי בֶעָנָן אֵרָאֶה עַל הַכַּפֹּרֶת״ (ויקרא טז:ב), וְזֶה כִּי בְּכָל יְמֵי הַמִּדְבָּר נֶאֱמַר ״כִּי עָנַן ה׳ עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ וְכוּ׳״ (שמות מ:לח), וּלְכֵן הָיָה מִן הָרָאוּי שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בּוֹ הַנַּעֲשִׂים בִּפְנִים נַעֲשִׂים עַל יְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשִׂים לְדוֹרוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

ה **וְלָקַחְתָּ סֹלֶת.** גַּם זֶה נִרְאֶה שֶׁנֶּאֱמַר אַחַר שֶׁשָּׁלְמָה קְצָבַת לֶחֶם הַפָּנִים שֶׁל נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן הַמְבֹאָרֶת בְּסִפּוּר "וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה" (שמות לט:לג).

י **וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי.** וּבְכֵן הֵעֵז פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם, דְּיִשְׂרְאֵל לָא פְּקִירֵי כּוּלֵי הָאי.

טו **כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו.** וְיַעֲבוֹר עַל לָאו "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל" (שמות כב:כז).

וְנָשָׂא חֶטְאוֹ. יֶשׁ הָעֹנֶשׁ הָרָאוּי לוֹ כְּפִי הַמְקַלֵּל בִּפְרָט, כְּשֶׁלֹּא קִלֵּל בַּשֵּׁם אוֹ שֶׁגִּדֵּף, וּבָזֶה בִּלְבַד כְּתַרְגּוּמוֹ "דַּיְּינִין לָא תְקַיֵּל".

טז **וְנֹקֵב שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת.** אֲבָל נוֹקֵב שֵׁם ה' לֹא יִהְיֶה עָנְשׁוֹ כְּעָנֶשׁ קִלְלַת שְׁאָר אֱלֹהִים, וְלֹא מִמִּין אוֹתוֹ הָעֹנֶשׁ גַּם עִם רִבּוּי מְנָיָנוֹ, אֲבָל הוּא בְּמִיתָה.

כַּגֵּר כָּאֶזְרָח. וְאֵין זֶה הָעֹנֶשׁ לְזֶה הַמְבָרֵךְ עַתָּה מִפְּנֵי הֱיוֹתוֹ גֵּר, כִּי בָּזֶה גַּם הָאֶזְרָח הָיָה שָׁוֶה לוֹ בְּנָקְבוֹ שֵׁם.

יז **וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם.** בִּהְיוֹת קִלְלַת אֱלֹהִים אֵצֶל קְצָת הָאֻמּוֹת דָּבָר נָקֵל מְאֹד, כְּאָמְרוֹ "וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו" (ישעיהו ח:כא), וּכְאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין ס.) "הַשּׁוֹמֵעַ אֲזָכָרָה מִפִּי גּוֹי אֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ, שֶׁאִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר כֵּן נִתְמַלֵּא כָּל הַבָּגֶד כֻּלּוֹ קְרָעִים". וְעִם זֶה נִרְאֶה שֶׁיִּהְיֶה דִּבּוּר הַמְקַלֵּל בָּזֶה דִּבּוּר בָּטֵל, בִּהְיוֹת כָּל קְלָלָה נִמְנַעַת בִּמְצִיאוּת הָאֵל יִתְבָּרַךְ. בֵּאֵר הַטַּעַם וְאָמַר, כִּי אָמְנָם הַפֹּעַל הָרַע כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה נַעֲשֶׂה בְּנוֹשְׂאִים מִתְחַלְּפִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פֹּעַל אֶחָד בְּעַצְמוֹ, יִתְחַלֵּף עָנְשׁוֹ כְּפִי חִלּוּף אוֹתָם הַנּוֹשְׂאִים, עַד שֶׁיִּהְיֶה הָעֹנֶשׁ בִּהְיוֹת הַחֵטְא בְּאִיזֶה נוֹשֵׂא עֹנֶשׁ בְּגוּף אוֹ עֹנֶשׁ מִיתָה, וְכַאֲשֶׁר יִהְיֶה בְּנוֹשֵׂא אַחֵר לְמַטָּה מִמֶּנּוּ יִהְיֶה הָעֹנֶשׁ מָמוֹן. וְעַל זֶה נָתַן שְׁלֹשָׁה רְאָיוֹת: אֶחָד בְּהוֹרֵג, שֶׁהַהוֹרֵג נֶפֶשׁ אָדָם חַיָּב מִיתָה, וְהַהוֹרֵג בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ חַיָּב מָמוֹן בִּלְבַד. שֵׁנִית בְּחוֹבֵל, שֶׁהַחוֹבֵל אָדָם הָיָה רָאוּי לֵעָנֵשׁ בְּגוּף, לוּלֵי חֶסְרוֹן יְכָלְתֵּנוּ לְצַמְצֵם, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא פרק החובל), וְהֻצְרַךְ לְעָנְשׁוֹ מָמוֹן. וְעִם כָּל זֶה הִנֵּה הַמָּמוֹן רַב שֶׁחַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁקִּבְּלוּ הֵם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. וּמַכֵּה בְהֵמָה יִהְיֶה עָנְשׁוֹ מָמוֹן מוּעָט. שְׁלִישִׁית בְּחוֹבֵל אָדָם, שֶׁחוֹבֵל בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ חַיָּב מִיתָה, וְחוֹבֵל בְּאָדָם אַחֵר חַיָּב מָמוֹן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מַכֵּה בְהֵמָה בָּזֶה הָאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה עָנְשׁוֹ מוּעָט מְאֹד. וְלֹא הִזְכִּיר קִלְלַת אָבִיו וְאִמּוֹ, כִּי הִיא בִּלְתִּי דּוֹמָה לְזֹאת הַקְּלָלָה שֶׁהוּא דִּבּוּר בָּטֵל לְגַמְרֵי, וְלֹא נִכַּר שׁוּם לְפָנֵי דָּל (איוב לד:יט).

כב **כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.** אֱלֹהֵי הַגֵּר וַאלֹהֵי הָאֶזְרָח, וְלֹא נִכַּר שׁוּם לְפָנֵי דָּל (איוב לד:יט).

כג **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.** שֶׁלֹּא רִגְמוּהוּ מִפְּנֵי שֶׁנִּאָה עַל שֶׁהָיָה גֵּר וְשֶׁהִתְגָּרָה בְּאֶזְרָח, אֲבָל עָשׂוּ לְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה.

פרק כה

א **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי.** הִנֵּה לֹא יַזְכִּיר בְּשׁוּם מִצְוָה מְקוֹם הַצִּוּוּי, זוּלָתִי כַּאֲשֶׁר קָרָה חִדּוּשׁ אָז בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם. אֲבָל בֵּאֵר שֶׁכְּשֶׁאָמַר הָאֵל יִתְעַלֶּה בְּסִינַי (שמות כג:יא) "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם וְכוּ'", פֵּרֵשׁ לְמֹשֶׁה אָז כָּל דִּינֵי הַשְּׁבִיעִית הָאֲמוּרִים בָּזֶה הַמָּקוֹם. וְזֶה לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת שֶׁזֶּה בְּעַצְמוֹ הָיָה בְּכָל שְׁאָר הַמִּצְוֹות, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּקִצָּתָם מִקְרָא מוּעָט, הָיָה הַבֵּאוּר אָז רָחָב בָּאֹר הֵיטֵב, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים א:א) "מָה עִנְיָן שְׁמִטָּה לְעִנְיַן הַר סִינַי? אֶלָּא מָה שְׁמִטָּה נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרוּשֶׁיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כָּל הַמִּצְוֹות נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי כְּלָלוֹתֵיהֶם וְדִקְדּוּקֵיהֶם וּפְרוּשֵׁיהֶם". וְהִזְכִּיר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ זֹאת הַפָּרָשָׁה בָּזֶה הַמָּקוֹם, כִּי חָשַׁב שֶׁיִּכָּנְסוּ תֵּכֶף לָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד בְּאָמְרוֹ (במדבר י:כט) "נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם". וְהִזְהִיר עַל שְׁמִטַּת קַרְקַע בִּפְרָט, כִּי בְּחֶטְאָם בִּשְׁמִירָתָהּ יִגְלוּ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד בְּאָמְרוֹ (ויקרא כו:לד) "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ", וְכֵן הֵעִיד בְּסוֹף דִּבְרֵי הַיָּמִים בְּאָמְרוֹ (דברי הימים ב לו:כא) "עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ".

ב **כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ.** אֶל גְּלִיל הַגּוֹיִם (תורת כהנים ב).

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ. הַקַּרְקָעוֹת הַמּוּכָנוֹת לַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה.

שַׁבָּת לַה'. שֶׁתִּהְיֶה כָּל הַשָּׁנָה הַבְּטֵלָה מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה מוּכֶנֶת לַעֲבוֹדָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית בְּאָמְרוֹ "שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ:י).

ג **שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ.** אָז תּוּכַל לְזָרוֹעַ שָׂדֶה אֶחָד בְּעַצְמוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים רְצוּפוֹת, שֶׁלֹּא כְּמִשְׁפַּט עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, כִּי אָמְנָם הַמִּנְהָג בָּהּ הוּא שֶׁיִּהְיֶה נֵרֶה שָׁנָה וְזוֹרְעָה שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא לו:).

וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. שֶׁלֹּא כַּמִּנְהָג בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה שֶׁאִם יִזְרְעוּ חֶלְקָה אַחַת בְּעַצְמָהּ שָׁנִים רְצוּפוֹת לֹא תּוֹסִיף תֵּת כְּחָהּ.

ד **שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ.** גַּם מִכָּל מַכְשִׁירֵי עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, כְּגוֹן זַהֲמַת הַנְּטִיעוֹת וּמִשִּׁיחַת וּנְקִיבַת הַפַּגִּים וְזוּלָתָם שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עבודה זרה נ).

שַׁבַּת לַה'. שֶׁגַּם עוֹבְדֵי אֲדָמָה, כַּאֲשֶׁר יִשְׁבְּתוּ בַּשָּׁנָה הַהִיא, יִתְעוֹרְרוּ לִדְרוֹשׁ אֶת ה' בְּאֹפֶן מָה.

ח **וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שָׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים וְגוֹ'.** לֹא תִּמְנֶה לַיּוֹבְלוֹת אֶת שְׁנוֹת הַלְּבָנָה פְּשׁוּטוֹת לְחֻשְׁבּוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֳדָשִׁים לְשָׁנָה, אֲבָל תִּהְיֶינָה פְּשׁוּטוֹת וּמְעֻבָּרוֹת כְּתִקּוּן חֲכָמִים, בְּאֹפֶן שֶׁיְּכַוְּנוּ עִם תֵּשַׁע שְׁנוֹת חַמָּה, כְּמוֹ שֶׁהָעִנְיָן בַּשְּׁבִיעִית בְּלִי סָפֵק, בִּהְיוֹתָהּ תְּלוּיָה בַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה, כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאֵר בָּהּ.

ט **שׁוֹפַר תְּרוּעָה.** לְשַׁמְּחַת חֵרוּת הָעֲבָדִים וַהֲשָׁבַת הַשָּׂדוֹת לְבַעֲלֵיהֶם.

י **יוֹבֵל הוּא תִּהְיֶה לָכֶם.** שֶׁתִּהְיוּ גַּם אַתֶּם בְּנֵי חוֹרִין מִשִּׁעְבּוּד הָאוּמּוֹת, עַל הֶפֶךְ מַה שֶּׁאָמַר "אַתֶּם לֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו, הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם ה' אֶל הַחֶרֶב אֶל הַדֶּבֶר וְאֶל הָרָעָב" (ירמיהו לד:יז).

יא **יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם.** כְּמוֹ שֶׁיָּצָאָה הַקַּרְקַע לְחֵרוּת מִיַּד הַקּוֹנִים, כֵּן תִּהְיֶה בְּלִתִּי מְשֻׁעְבֶּדֶת בְּיַד הַבְּעָלִים הַשָּׁבִים אֵלֶיהָ, שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ כְּדֶרֶךְ בְּעָלִים בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה.

יב **קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ.** אַף עַל פִּי שֶׁאָסַרְתִּי לַבְּעָלִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּזְרִיעָה וּקְצִירָה וְשֶׁלֹּא יֶאֱסֹף כָּל פֵּרוֹת הַשָּׂדֶה אֵלָיו כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, כְּאָמְרוֹ (ויקרא כה:יא) "וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ", לֹא אָסַרְתִּי לַבְּעָלִים לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּהּ, אֲבָל מַתָּרִים הֵם לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֶיהָ כִּשְׁאָר כָּל אָדָם כְּמוֹ בַּשְּׁבִיעִית.

יג **תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ.** וּמַתָּר לַבְּעָלִים הַשָּׁבִים אֵלֶיהָ לְהַחֲזִיק בָּהּ לַאֲחֻזָּה וּלְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּבִנְיָן בָּתִּים וְשׁוֹבָכִים וְגִדְרוֹת צֹאן וְזוּלָתָם, חוּץ מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּשְׁמִירַת פֵּרוֹתֶיהָ.

יד **וְכִי תִמְכְּרוּ.** בְּשׁוּם מִמְכָּר לֹא תִהְיֶה שׁוּם מִין אוֹנָאָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא ס) לֹא יָבוֹר מֵעַל פִּי הַמְּגוּרָה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעַיִן.

אוֹ קָנֹה. כַּאֲשֶׁר לֹא יָדַע הַמּוֹכֵר שְׁוִיו שֶׁל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הָיָה הַדָּבָר בְּיָדוֹ וְהָיָה לוֹ שְׁהוּת לְהַרְאוֹתוֹ לְתַגָּר אוֹ לְקָרוֹבוֹ.

אַל תּוֹנוּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ אֵין אוֹנָאָה לְקַרְקָעוֹת (בבא מציעא נו.), מִכָּל מָקוֹם.

טו **בְּמִסְפַּר שָׁנִים תִּקְנֶה.** לֹא תִהְיֶה אוֹנָאָה בְּמִנְיַן הַשָּׁנִים, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא נו) כָּל דָּבָר שֶׁבַּמִּדָּה וְשֶׁבַּמִּשְׁקָל וְשֶׁבַּמִּנְיָן, אֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכְּדֵי אוֹנָאָה חוֹזֵר.

אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה. שֶׁאֵין רָאוּי לִקְנוֹת בַּיּוֹבֵל, בְּאֹפֶן שֶׁלִּפְעָמִים לֹא תִשְׁהֶא בְּיַד הַבְּעָלִים הַשָּׁבִים אֵלֶיהָ שׁוּם זְמַן, וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ שָׁבִים אֶל אֲחֻזָּתָם כְּלָל.

שְׁנֵי תְבוּאוֹת. וְלֹא שְׁנֵי שִׁדָּפוֹן וְיֶרֶקוֹן, כְּמִשְׁפַּט בִּשְׁכִירוּת קַרְקַע וַחֲכִירוּתוֹ.

טז **בְּרָבָה מִקֶּנְתּוֹ.** תִּקְנֶה בְּיוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה רָאוּי לַקַּרְקַע בְּתוֹרַת שְׁכִירוּת לְשָׁנָה, כִּי אָמְנָם כְּשֶׁתִּקְנֶה לְשָׁנִים רַבּוֹת עַד הַיּוֹבֵל תּוּכַל לַעֲשׂוֹת בָּהּ לְשָׁנִים רַבּוֹת גְּדֵרוֹת צֹאן וְשׁוֹבָכִים וְזוּלָתָם, מִלְּבַד הַתְּבוּאָה.

הַמְעֵט מִקֶּנְתּוֹ. שֶׁלֹּא תִקְנֶה לְפִי חֶשְׁבּוֹן מַמָּה שֶּׁהָיְתָה שׁוֹכֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קוֹנֶה לְשָׁנִים מוּעָטוֹת. וְהַטַּעַם, **כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ.** כִּי כְּשֶׁתִּקְנֶה לְשָׁנִים מוּעָטוֹת לֹא תּוּכַל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ אֶלָּא בַּתְּבוּאָה לְבַדָּהּ, וְלֹא בְּדָבָר מַכְחִישׁ אֶת הָאָרֶץ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תָּשׁוּב לְאֵיתָנָהּ כְּשֶׁתִּשְׁתַּשֵּׁיב לַבְּעָלִים, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא קט:) הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מוּעָטוֹת לֹא יְזָרֲענָּה פִּשְׁתָּן.

יז **וְלֹא תוֹנוּ.** אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים וּגְנֻבַת דַּעַת וַעֲצוֹת רָעוֹת, אֲפִלּוּ בִּלְתִּי שׁוּם דָּרָךְ דְּמָמוֹנָא.

כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֵי הַקּוֹנֶה וֵאלֹהֵי הַמּוֹכֵר, וּמַקְפִּיד אֲנִי עַל אוֹנָאַת כָּל אֶחָד מֵהֶם.

יח **וַעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקּוֹתַי.** עִנְיַן הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל.

וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ. בְּעִנְיַן הַמֶּכֶר וְהַמִּקָּנֶה לְמִנְיַן הַיּוֹבֵל וְזוּלָתוֹ, שֶׁלֹּא תִהְיֶה שׁוּם אוֹנָאָה.

וִישַׁבְתֶּם עַל הָאָרֶץ לָבֶטַח. שֶׁלֹּא תִגְלוּ מִמֶּנָּה, עַל הֶפֶךְ "וְתָרֵץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ בְּהָשַּׁמָּה מֵהֶם" (ויקרא כו:לד), וְעַל הֶפֶךְ "בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי" (ישעיהו נז:יז).

יט **וַאֲכַלְתֶּם לָשָׂבַע.** שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּירוֹת רַבֵּי הַמָּזוֹן, כְּעִנְיָן שֶׁהָיָה בָּעֹמֶר שֶׁהָיָה מַסְפִּיק לַגָּדוֹל כְּמוֹ לַקָּטָן, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "אוֹכֵל קְמָעָא וּמִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו" (תורת כהנים בחוקתי א:ז). וְיַסְפִּיקוּ פֵּירוֹת הַשִּׁשִּׁית גַּם לַשְּׁבִיעִית.

וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ. וְלֹא תִשְׂאוּ חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם, שֶׁלֹּא תִצְטָרְכוּ לָלֶכֶת בְּאַרְצוֹתָם לִקְנוֹת הַתְּבוּאָה.

כ **וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל.** וְכַאֲשֶׁר יִסָּפֵק זֶה אֶצְלְכֶם וְלֹא תִבְטְחוּ שֶׁיִּהְיֶה הַמַּעַט מַסְפִּיק בְּאֵיכוּתוֹ.

כא **וְעָשִׂתִּי אֶת הַתְּבוּאָה.** בְּאֹפֶן שֶׁתִּשְׂבַּע עַיִן מֵרְאוֹת, וְתִרְאוּ שֶׁיַּסְפִּיק הַמַּעוּט.

כג **וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת.** הַקַּרְקַע הַנֶּעֱבָד.

כִּי לִי הָאָרֶץ. הַגָּלִיל הוּא אֶרֶץ ה', כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי. בְּאוֹתוֹ הַגָּלִיל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלָל "וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם" (תהלים קטו:טז).

כד **וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ.** אֲבָל בְּחוּץ לָאָרֶץ אֵין שָׁם דִּין שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת.

לה **וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ.** לַהֲקִימוֹ.

לו **אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ.** כִּי זֶה דֶּרֶךְ נָאוֹת לְהַקִּימוֹ כְּשֶׁתַּלְוֶהוּ בְּלִי נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית.

וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ. וְזֶה תַּעֲשֶׂה כְּשֶׁיֵּשׁ לְאֵל יָדְךָ דַּי לְחָיוֹת אַתָּה וּלְהַלְוֹותוֹ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא סב) "חַיֶּיךָ קוֹדְמִים לְחַיֵּי חֲבֵרְךָ".

לח **לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים.** שֶׁיִּהְיֶה הַתַּכְלִית הַמְכֻוָּן מִמֶּנּוּ מוּשָׂג בֵּין כֻּלְּכֶם, וְלָכֵן רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה סֵדֶר הַמְּדִינוֹת בָּכֶם בְּאֹפֶן שֶׁתּוּכְלוּ כֻּלְּכֶם לִחְיוֹת זֶה עִם זֶה, וְתַעֲזְרוּ זֶה אֶת זֶה לְהַשִּׂלִּים הַמְכֻוָּן.

מ **כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ.** הַקָּנוּי קִנְיַן שֵׁשׁ שָׁנִים יִהְיֶה אֶצְלְךָ כְּשָׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה, וְהַקָּנוּי קִנְיַן יוֹבֵל יִהְיֶה אֶצְלְךָ כְּשָׂכִיר שֶׁהִתְיַשֵּׁב עִמְּךָ לְשָׁנִים רַבּוֹת.

מב **כִּי עֲבָדַי הֵם.** אַף עַל פִּי שֶׁבִּשְׁבִיל שֶׁהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ הָיָה רָאוּי לְכָל שִׁעְבּוּד, מִכָּל מָקוֹם מִצַּד מַה שֶּׁהוּא עַבְדִּי אֵין בְּיָדוֹ לִמְכֹּר עַצְמוֹ לְעַבְדוּת מֻחְלָט.

מח **אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ.** כְּבָר בֵּאֲרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כ:) שֶׁלֹּא תֹּאמַר מֵאַחַר שֶׁהָלַךְ זֶה וְנַעֲשָׂה כּוֹמֵר לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֶדְחֶה אֶבֶן אַחַר הַנּוֹפֵל, תַּלְמוּד לוֹמַר אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ.

נ **וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ.** אַף עַל פִּי שֶׁהַקּוֹנֶה הוּא גּוֹי כָּבוּשׁ תַּחַת יָדְךָ וְקָנָה שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן, לֹא יִמְשְׁכֶנּוּ וְיֵצֵא.

נא **אִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים.** אֵין סָפֵק שֶׁאַחַר שֶׁשָּׁהָא הָעֶבֶד בְּבֵית אֲדוֹנָיו זְמַן רַב תִּהְיֶה פְּעֻלָּתוֹ יוֹתֵר מְעֻלָּה מִמָּה שֶׁהָיְתָה בִּתְחִלַּת הִכָּנְסוֹ לַעֲבוֹד, לָכֵךְ אָמַר שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ זְמַן הַרְבֵּה עַד סוֹף זְמַן מִמְכָּרוֹ וְאֵין סָפֵק שֶׁלֹּא הָיְתָה פְּעֻלָּתוֹ עַל אוֹתוֹ הַשְּׁלִימוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לִהְיוֹת אִם הָיָה שׁוֹהֶא כָּל הַזְּמַן, מִכָּל מָקוֹם יִגְרַע מִדְּמֵי מֶכֶר כְּפִי כֹּחַ מִקְנָתוֹ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּשְׁנֵי מַעֲרָכִים נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ מִכֹּחַ מִקְנָתוֹ (קידושין כ).

נב **וְאִם מְעַט נִשְׁאַר.** בְּאֹפֶן שֶׁשִּׁכַּר שְׁנֵי הַפְּעֻלָּה הַטּוֹבָה שֶׁעָבְרוּ עוֹדֵךְ עַל הָרָאוּי כְּפִי חֶשְׁבּוֹן הַמֶּכֶר, יִגְרַע הָרָאוּי לְפְעֻלַּת הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין כ) "נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ כְּפִי שָׁנָיו".

פרק כו

א **לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם.** אַף עַל פִּי שֶׁתִּשְׁתַּעְבְּדוּ לָאֻמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה זֶה שֶׁמָּכַר עַצְמוֹ לַגּוֹיִם, לֹא תָּמִירוּ כְּבוֹדְכֶם בְּלֹא יוֹעִיל. וְזֶה שֶׁלֹּא יִטְעוּ כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קה.) שֶׁטָּעוּ רַבִּים בְּעֵת הַגּוֹלָה שֶׁאָמְרוּ לַנְּבִיאִים: "עֶבֶד שֶׁמָּכְרוֹ רַבּוֹ וְאִשָּׁה שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ, כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם?" וְזֶה כִּי אֶפְלוּ אַחַר כָּל שִׁעְבּוּד עֲבָדַי, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם) שֶׁהֵשִׁיבוּ הַנְּבִיאִים עַל זֶה כְּאָמְרָם: "דָּוִד עַבְדִּי, נְבוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי, עֶבֶד שֶׁקָּנָה נָכְסִים עֶבֶד לְמִי נָכְסִים לְמִי?"

כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. נִכְפָּפִים לְמִי, אֶפְלוּ בִּימֵי הַשִּׁעְבּוּד, כְּאָמְרוֹ "וְאַף גַּם זֹאת לֹא מְאַסְתִּים" (ויקרא כו:מד), כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

ב **אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ.** אַף בִּימֵי הַשִּׁעְבּוּד, אַף עַל פִּי שֶׁהַמְּנוּחָה בָּהֶם זָכֶר לַחֻרְבָּן.

וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ. הַמְּקוֹמוֹת הַמְקֻדָּשִׁים בַּגָּלוּת, וְהֵם בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּאָמְרוֹ (יחזקאל יא:טז) "וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעָט", וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מגילה כט.) אֵלּוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת.

ג **אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ.** חֻקּוֹת הֵם גְּזֵרוֹת מֶלֶךְ שֶׁיִּנְהַג הָאָדָם בָּהֶם בְּהִשְׁתַּדְּלוּת עִסְקֵי חַיָּיו, וְהִתְנַהֵג בָּהֶם יִקָּרֵא הֲלִיכָה, כַּאֲמָרוֹ "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (ויקרא יח:ג), וְכֵן "וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם" (ויקרא יח:ד), וְכֵן "בְּחֻקֹּת הַחַיִּים הָלָךְ" (יחזקאל לג:טו).

וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ. הִנֵּה הַשְּׁמִירָה בְּמִצְוֹת הִיא הַהַשְׁגָּחָה בְּאֹפֶן עֲשִׂיָּתָם וּבְמִכְוָן מֵהֶם, וְזֶה בְּעִיּוּן נָאוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה "שָׁמוֹר זוּ מִשְׁנָה". אָמַר אִם כֵּן, אִם תִּתְנַהֲגוּ בְּדַרְכֵי הָאֵל יִתְבָּרְךְ הַנִּכְלָלִים בַּחֵלֶק הַמַּעֲשִׂי בְּתוֹרָתוֹ, וּתְעַיְּנוּ בַּמִּצְוֹת לָדַעַת אֹפֶן עֲשִׂיָּתָן וְתַכְלִיתָן, וּבָזֶה תַּשְׁלִימוּ כַּוָּנָתוֹ לִהְיוֹתְכֶם בְּצַלְמוֹ כִּדְמוּתוֹ.

וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם. וְאָז יִהְיֶה לָכֶם זֶה הַשְּׁלֵמוּת בַּקִּנְיָן בְּאֹפֶן שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתָם כְּמוֹ פּוֹעֲלִים הַטּוֹב בִּרְצוֹן נַפְשְׁכֶם, לֹא כְּמְצֻוִּים וְעוֹשִׂים מִיִּרְאָה, אֲשֶׁר בָּזֶה יִהְיֶה הָעוֹשֶׂה מִתְפַּעֵל בְּצַד מָה, אֲבָל תַּעֲשׂוּ מֵאַהֲבָה חֲפָצִים בִּרְצוֹן הָאֵל יִתְבָּרְךְ, כְּאָמְרָם (אבות) עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ.

ז **וּרְדַפְתֶּם אֶת אֹיְבֵיכֶם.** חוּץ לִגְבוּלְכֶם.

וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם. לְחֶרֶב, בְּזוּלַת מִלְחַמְתְכֶם, כְּאָמְרוֹ ״כִּי בָאֵשׁ ה׳ נִשְׁפָּט, וּבְחַרְבּוֹ כָּל בָּשָׂר, וְרַבּוּ חַלְלֵי ה׳״ (ישעיהו סו:טז).

ט **וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם.** אַחַר אָבְדָן הָאֻמּוֹת, כְּאָמְרוֹ ״כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם וְאוֹתְךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָלָה״ (ירמיהו מו:כח).

וַהֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי. אוֹתוֹ הַבְּרִית שֶׁאָמַרְתִּי ״לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ״ (בראשית יז:ז).

אִתְּכֶם. אֲקִימֶהוּ עִמָּכֶם בִּזְכוּתְכֶם, לֹא שֶׁאֶזְכֹּר לָכֶם בְּרִית אָבוֹת בִּלְבַד, כְּאָמְרוֹ (יחזקאל לז:כו) ״וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם״, וּכְאָמְרוֹ (ישעיהו נד:י) ״וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט״.

י **וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן.** אַחַר שֶׁיִּמְעַטוּ הָאֻמּוֹת אִבְּרֵיכֶם וְכוֹרְמֵיכֶם, יִרְבֶּה הַדָּגָן שָׁנָה לְשָׁנִים, כְּדֵי שֶׁיַּסְפִּיק הַמְּעַט מִשְּׁאֵרִית הָאֻמּוֹת לְשָׁרֵתְכֶם לֶאֱסוֹף תְּבוּאוֹת. וְזוּלַת זֶה תִּתְפַּרְנְסוּ שֶׁלֹּא בְּצַעַר, כְּעִנְיַן ״יְהִי פִסַּת בַּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ״ (תהלים עב:טז), וּכְאָמְרָם פֶּרֶק בָּתְרָא דִּכְתוּבוֹת ״עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְּלֻסְקָאוֹת וּכְלֵי מַלַּת״.

וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ. יִהְיֶה לָכֶם מֵהַנּוֹשָׁן דֵּי צָרְכֵיכֶם, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאז שֶׁיִּהְיֶה יָשָׁן תּוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ לִפְלִיטֵי הָאֻמּוֹת לְפַרְנְסָם, כְּאָמְרוֹ (ישעיהו ס:יב) ״כִּי הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ״. וְהַטַּעַם שֶׁתּוֹצִיאוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיֵּי נֶפֶשׁ מֵאַרְצְכֶם אֶל הָאֻמּוֹת, הוּא מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר בָּא הֶחָדָשׁ וְלֹא תִדְאֲגוּ שֶׁיֶּחְסַר לָכֶם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה כְּאָמְרָם (בבא בתרא צ) ״אֵין מוֹצִיאִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חַיֵּי נֶפֶשׁ, כְּגוֹן יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת״.

יא **וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם.** תִּשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בְּתוֹכְכֶם בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּהְיוּ, כְּמוֹ שֶׁיֵּעֵד קֹדֶם הָעֵגֶל בְּאָמְרוֹ (שמות כ:כא) ״בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבֹא אֵלֶיךָ״.

וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם. לְעוֹלָם, כְּאָמְרוֹ ״לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ״ (איכה ד:כב), וְכָאָמְרוֹ ״כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ״ (ישעיהו נד:ט).

יב **וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם.** עִנְיַן הַמִּתְהַלֵּךְ הוּא הַהוֹלֵךְ אָנָה וָאָנָה, לֹא אֶל מָקוֹם אֶחָד בִּלְבַד. אָמַר אִם כֵּן אֶתְהַלֵּךְ בְּתוֹכְכֶם, כִּי לֹא אֶל מָקוֹם אֶחָד בִּלְבַד יֵרֵד שֶׁפַע הַכָּבוֹד, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן וּבַמִּקְדָּשׁ, כְּאָמְרוֹ ״וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם״ (שמות כה:ח), כְּלוֹמַר בָּזֶה הָאֹפֶן וּבְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם בִּלְבַד אֶשְׁכּוֹן בְּתוֹכָם. וּבֵאֵר זֶה בְּאָמְרוֹ ״אֲשֶׁר אוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה״ (שמות ל:ו), ״וְנוֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל״ (שמות כט:מג). אֲבָל אֶתְהַלֵּךְ בְּתוֹכְכֶם וְיֵרָאֶה כְבוֹדִי בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּהְיוּ שָׁם, כִּי אָמְנָם בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ שָׁם צַדִּיקֵי הַדּוֹר, הוּא קָדוֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן, שֶׁבּוֹ תִּשָּׁלֵם כַּוָּנָתוֹ, כְּאָמְרוֹ ״הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, וְאֶל זֶה אַבִּיט, אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ וְחָרֵד עַל דְּבָרִי״ (ישעיהו סו:א-ב).

וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים. אֶהְיֶה לֵאלֹהִים מְיוּחָד לָכֶם, לֹא יִהְיֶה לָכֶם אֱלֹהִים וּמַנְהִיג זוּלָתִי. וּבְכֵן יִהְיֶה נִצָּחִיּוּת מְצִיאוּתְכֶם מִמֶּנִּי בִּלְתִּי אֶמְצָעִי, וּכְמוֹ שֶׁהוּא לִשְׁאָר הַנִּבְדָּלִים הַנִּצְחִיִּים, בִּהְיוֹתְכֶם אָז בְּצַלְמִי כִּדְמוּתִי כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה הַכַּוָּנָה בִּבְרִיאַת הָאָדָם וּבְמַתַּן תּוֹרָה. וּלְזֶה אָמַר ״וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים״ (שמות ו:ז), כִּי אָמְנָם בְּמַתַּן תּוֹרָה לוּלֵי הַשְׁחִיתוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה לָשׁוּם אוֹתָם בְּמַעֲלַת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְעוֹלָם הַבָּא שֶׁיֵּעֵד בְּזֹאת הַפָּרָשָׁה בִּלְי סָפֵק. אַמְנָם בְּפָרָשַׁת ״אַתֶּם נִצָּבִים״ (דברים כט:יב) אָמַר שֶׁהַכַּוָּנָה שֶׁיִּקֵּיֵם אוֹתָם לְעָם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הוּא לֵאלֹהִים, אֲבָל לֹא יֵעֵד שֶׁיִּהְיֶה כֵּן אָז. אֲבָל פְּעֻלַּת הַתָּמִיד שֶׁל מִשְׁכָּן בְּאָמְרוֹ ״וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים״ (שמות כט:מה), יֵעֵד בְּכָל עִנְיַן זֹאת הַפָּרָשָׁה. אֲבָל בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת אָמַר ״לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם״, שֶׁתִּהְיֶה כָּל מְגַמַּת פְּנֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רְצוֹנִי וּלְעָבְדֵנִי שְׁכֶם אֶחָד בְּלִי סָפֵק, כְּמוֹ שֶׁרָאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל עָם לְמַלְכּוֹ בֶּאֱמֶת.

יג **קוֹמְמִיּוּת.** עַל הֵפֶךְ אֲשֶׁר אָמְרוּ ״לַנַּפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבְרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ״ (ישעיהו נא:כג).

יד **וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי.** לָלֶכֶת בְּחֻקּוֹתַי כִּמְבֹאָר לְמַעְלָה.

וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה. וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא תֵלְכוּ בְּחֻקּוֹתַי, לֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא תַּעֲשׂוּ מֵהֶם הַנִּרְאֶה בְּעֵינֵיכֶם בִּלְבַד.

טו **וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ.** שֶׁלֹּא בִלְבַד תִּבְטְלוּם, אֲבָל תִּמְאָסוּ בָם.

וְאִם אֶת מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם. תִּגְעַל אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁמְּקִיא אָדָם בְּכַוָּנָה מֵסְכֶּמֶת, מִבְּלִי אֵין דֶּרֶךְ לְמָאֵס אוֹתָם, בִּהְיוֹת טַעֲמָם נוֹדָע וְהָגוּן.

לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָי. וְזֹאת הַגְּעִילָה לַמִּשְׁפָּטִים לֹא תִהְיֶה אֶלָּא כְּדֵי לְפָרֵק מֵעֲלֵיכֶם עֹל כָּל הַמִּצְוֹת, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין סג:) יוֹדְעִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא הָיָה בָּהּ מַמָּשׁ, וְלֹא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא כְּדֵי לְהַתִּיר לָהֶם עֲרָיוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. וְכֵן הֵעִיד הַנָּבִיא בְּאָמְרוֹ (הושע ה:ד) ״לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם״.

לְהַפְרְכֶם אֶת בְּרִיתִי. כְּדֵי לִהְיוֹת כִּשְׁאָר הָאֻמּוֹת הַמּוֹלְכוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּלִי שׂוּם עֹל תּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּאָמְרוֹ (יחזקאל כ:לב) ״וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה, אֲשֶׁר אַתֶּם אוֹמְרִים נִהְיֶה כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׂרֵת עֵץ וָאָבֶן״.

טז אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹּאת לָכֶם. אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁחֲשַׁבְתֶּם לַעֲשׂוֹת, שֶׁיִּהְיֶה הַבְּרִית מוּפָר וּבָטֵל גַּם אִתִּי, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי: שֶׁבְּהִיוֹתְכֶם לִי לְעָם אֶהְיֶה ״לָכֶם לֵאלֹהִים״ (ויקרא כו:יב), בִּלְתִּי אֶמְצָעִי.

וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה. אֲמַנֶּה עֲלֵיכֶם פְּקִידֵי בֶּהָלָה, כְּעִנְיַן ״וּלְאֵלֶּה אָמַר בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ, אַל תָּחוֹס עֵינֵיכֶם וְאַל תַּחְמֹלוּ״ (יחזקאל ט:ה).

וְאָכְלוּהוּ אוֹיְבֵיכֶם. כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בִּימֵי הַשּׁוֹפְטִים, כְּאָמְרוֹ ״וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל, וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם״ (שופטים ו:ג).

יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת גְּאוֹן עֻזְּכֶם. בְּחֻרְבַּן מִשְׁכַּן שִׁילֹה, כְּאָמְרוֹ ״וַיִּתֵּן לַשִּׁבְי עֻזּוֹ״ (תהלים עח:סא).

כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב. כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בִּימֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, כְּאָמְרוֹ ״כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רָעָה, מְבַקְּרֵיהֶם תְּשַׁלַּח בָּאֵשׁ וּבַחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב תַּהֲרֹג״ (מלכים ב ח:יב).

נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית. נוֹקֶמֶת בְּאוֹתָהּ הַנְּקָמָה הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַבְּרִית, כְּאָמְרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות ל): ״אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלוּ סַנְהֶדְרִין, דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטְלוּ״.

וְנֶאֱסַפְתֶּם בְּתוֹךְ עָרֵיכֶם. כְּעִנְיַן עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר.

ל וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם. בְּהִיוֹת הָעִיר בְּמָצוֹר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ (סנהדרין סג:) עַל אֱלִיָּהוּ הַצַּדִּיק שֶׁמָּצָא תִּינוֹק מוּטָל בָּרָעָב, וּכְשֶׁאָמַר לוֹ אֱמוֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְתִתְיָה, הֵשִׁיב הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם ה׳, וְהוֹצִיא יְרָאָתוֹ מֵחֵיקוֹ וּנְשָׁקָהּ וּמֵת עָלֶיהָ.

לא וְנָתַתִּי אֶת עָרֵיכֶם חָרְבָּה. עַל יְדֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וְשָׂרָיו.

וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם. עַל יְדֵי נְבוּזַרְאֲדָן.

וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחוֹחֲכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ בוֹ אָז הַכֹּהֲנִים בְּנֵי צָדוֹק, שֶׁהָיָה קָרְבָּנָם רֵיחַ נִיחוֹחַ בִּלְי סָפֵק, מִכָּל מָקוֹם לֹא הָיָה לְרָצוֹן לְאַשְׁמַת הָעָם.

לג וְאֶתְכֶם אָזֵרָה בַגּוֹיִם. בְּלֶכְתָּם לְמִצְרַיִם אַחַר הַחֻרְבָּן.

וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב. חֶרֶב נְבוּכַדְנֶצַּר בְּמִצְרַיִם, כְּאָמְרוֹ ״הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִפָּנֶהָ שָׁם תַּשִּׂיג אֶתְכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם״ (ירמיהו מב:טז).

לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ. תִּשַּׁלֵּם וְתִפָּרַע.

אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר בְּאָמְרוֹ ״עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הָשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאת שִׁבְעִים שָׁנָה״ (דברי הימים ב ל״ו:כא).

מ וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם. קְצָתָם, כְּמוֹ דָּנִיֵּאל וְעֶזְרָא וְזוּלָתָם.

מא וְהֵבֵאתִי אוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם. כְּשֶׁחָזְרוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוַת כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס, הָיְתָה הָאָרֶץ תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הָאֻמּוֹת, כְּאָמְרוֹ (נחמיה ט:לו-לז) ״וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּה לַאֲבֹתֵינוּ לֶאֱכֹל אֶת פִּרְיָהּ וְאֶת טוּבָהּ, הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים עָלֶיהָ. וּתְבוּאָתָהּ מַרְבָּה לַמְּלָכִים אֲשֶׁר נָתַתָּה עָלֵינוּ בְּחַטֹּאתֵינוּ״.

מב וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי. בִּבְנְיַן בַּיִת שֵׁנִי.

מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם. בְּחֻרְבָּנוֹ.

מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם. בְּקִבּוּץ גָּלֻיּוֹת.

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי וגו׳ לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים. שֶׁהוֹצֵאתִים כְּדֵי שֶׁאֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים, כְּאָמְרוֹ ״וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ״ (שמות יט:ו). וּמַה שֶּׁהִשְׁחִיתוּ אָז יִתְקַיֵּם אַחַר קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְעוֹלָם הַבָּא.

אֲנִי ה׳. לֹא שִׁנִּיתִי, וְלֹא הָיָה הַקִּלְקוּל זוֹלָתִי מֵהֶם, וַאֲשַׁלֵּם כַּנָּתַתִּי בְּסוּר כָּל קִלְקוּלָם לֶעָתִיד לָבוֹא.

מו אֵלֶּה הַחֻקִּים. כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁנֶּאֶמְרוּ קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל פָּרָשַׁת אִם בְּחֻקֹּתַי, הֵם הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם נִכְרַת הַבְּרִית בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת, וְזֶה הוּא הַבְּרִית שֶׁהִזְכִּיר בְּאָמְרוֹ ״מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב״ (דברים כח:סט).

בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁנִּדַּר הוּא יִתְעַלֶּה הַבְּרָכוֹת לְכָשֶׁיִּזְכּוּ, וְקִבְּלוּ הֵם הָאָלוֹת אִם לֹא יִזְכּוּ. אֲבָל עָרְכֵי אָדָם וְדִינֵי הֶקְדֵּשׁ בַּיִת וְשָׂדֶה וּבְכוֹר וַחֲרָמִים וּמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה, כֻּלָּם נֶאֶמְרוּ אַחַר זֶה הַבְּרִית, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֶמְרוּ גַּם הֵם בְּהַר סִינַי, כְּאָמְרוֹ.

פרק כז

לד אֵלֶּה הַמִּצוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי. אֲבָל לֹא נִתְּנוּ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּבְרִית.